

Prirodne zanimljivosti uz pješačku stazu Medveja – Lovranska Draga

U proljeće 2010. godine Općina Lovran obnovila je, obilježila i popratnim sadržajima obogatila staru pješačku stazu/šetnicu koja povezuje Medveju u podnožju planine Učke s naseljem Lovranska Draga. U opremanju i otvaranju šetnice za posjetitelje Općini su financijsku i stručnu potporu pružile Primorsko-goranska županija i Javna ustanova „Priroda“. Šetnica je duga 3300 m, a svladava se 398 m visinske razlike. Staza je laka do srednjeteška zbog mjestimice strmog uspona te žarkog sunca kojemu je ljeti izložena, a hod traje 1 sat i 20 minuta. Prilikom istraživanja područja i pribavljanja podataka za opisivanje šetnice pokazalo se da su krajobrazi i priroda u ovom dijelu liburnijske obale neobično zanimljivi, osebujni i bogati biljnim i životinjskim svijetom, kao i drugim vrijednostima.

Uz Mošćeničku dragu (koja je dimenzijama najveća), bujična udolina potoka Medveja krajobrazno je najznačajnija i vjerojatno najljepša bujična udolina usječena u istočne padine Učke. To je mjesto gdje se kroz duboku usjeklinu pretplaninski svijet vršnog dijela planine Učke najviše približio moru. Tisućljećima je ustrajan rad vode oblikovao strme padine i stijene urezane u trup Učke, a valutice donesene bujičnim potokom oblikovale su jedan od najljepših žala liburnijske obale.

Bujične udoline na istočnim padinama Učke (Mošćenička draga, Cesara, Medveja, Banina kod Ike i opatijska Slatina) odlikuju se brojnim prirodnim osobitostima i nenadoknadive su kao komunikacijske poveznice (biokoridori) između planine i obale u jednom i drugom smjeru. Uskoendemični učkarski zvončić (*Campanula tommasiniana*), kojemu je Učka jedino poznato nalazište na čitavom svijetu, zasjenjenim i vlažnim stijenama bujične udoline Medveje spustio se s vrha planine sve do mora. S druge strane sredozemni florni elementi, kao što su hrast crnika (*Quercus ilex*), zelenika (*Phyllirea latifolia*), tetivika (*Smilax aspera*) i dr., penju se usjeklinama razmjerno visoko u planinu, ukorjenjujući se u pukotinama toplih litica.

I za čovjeka je ovo stanište, zaštićeno od hladnih i jakih vjetrova, imalo od prapovijesti važnu ulogu. Nekoliko špilja, čiji se tamni otvori crne u vapnenačkim liticama, pružalo je čovjeku dobar zaklon tijekom prapovijesti, ali i kasnije u teškim i nesigurnim vremenima povijesnih previranja. Pećina Oporovina iznad autokampa u Medveji ističe se kao osobito važno paleontološko i arheološko nalazište. U njoj su, uz ljudske, pronađeni ostaci špiljskih medvjeda i drugih životinja. U to drevno vrijeme vjerojatno su i ljudi i životinje koristili ova krška staništa i često se spuštali strmim padinama do vode u koritu potoka. Kasnije je stari pješački put koji povezuje Medveju sa zaseokom Lovranska Draga bio vrlo važan komunikacijski pravac zbog mnogih maslinika i malih terasastih

suhozidima ograđenih poljoprivrednih parcela u donjem dijelu udoline bujičnog potoka, čiji su vlasnici bili uglavnom stanovnici Lovranske Drage (poznato je da su u Lovranskoj Dragi imali i toš – mlin za masline!).

Danas su masline zapuštene, a terasaste parcele obrasle su u gustu šumu i šikaru. Čitav je kraj prepušten prirodi i odlikuje se neponovljivim krajobrazima, ljupkom i neobično raznolikom florom, bogatom faunom, škrapama, stijenama, točilima..., a sve to uza zvučnu kulisu šuma bistrih bujičnih voda u vrijeme obilja padalina. Stoga je modernim turistima i tragateljima za iskonskom prirodom pješačka staza koja povezuje Medveju i Lovransku Dragu prava blagodat u danima odmora na Liburnijskoj rivijeri. Sve zaljubljenike u prirodu i iskonske liburnijske krajobraze pozivamo da bez žurbe, zadržavajući se na vidikovcima i uz krajobrazno i biološki zanimljive detalje, pohode šetnicu, popnu se do slikovita i arhaična ruralnog naselja Lovranske Drage i upoznaju sve one mnogobrojne ljepote što ih pruža udolina Medveja/Lovranska draga. Na šetnici su postavljena i tri edukativna panoa (obavijesne ploče) i klupice za odmor, ali za dobar doživljaj pobrinut će se sigurno sama priroda. Kad stignemo na „završetak“ šetnice, do seoceta Lovranska Draga, ulazimo u područje Parka prirode „Učka“, a ovdje se naša šetnica nastavlja nizom drugih obilježenih šetnica u Parku prirode. Svoje daljnje „napredovanje i istraživanje“ možemo u prvom redu nastaviti vrlo atraktivnom šetnicom „Slap“ (također obilježenom poučnim pločama).

Krajobrazi udoline bujičnog potoka Medveje/Lovranske drage

Zahvaljujući složenoj geološkoj strukturi i morfologiji, nepropusnoj flišnoj podlozi u gornjem dijelu Lovranske drage, razmjernu obilju vode koja u dendritički razgranjenoj hidrološkoj mreži bujičnih potoka i potočića buči i žuri da se preko strmih padina ujedini u svom glavnom toku koji naplavljuje obilje valutica na prelijepom žalu Medveje, ova duboka bujična udolina odlikuje se iznimnom ljepotom i raznovrsnošću krajobraza. Ona prostorno približava planinu moru i more planini.

Ruralni krajobrazi naselja Lovranske Drage još se i danas odlikuju svojevrsnim starinskim ozračjem. Nekoć bogato poljoprivredno strukturiran krajobraz, s mnogobrojnim terasama, u velikoj je mjeri zapušten, a stare poljoprivredne prakse napuštene. Nema više stada ovaca i krava, ostao je tek pokojni vrt i nasad vinograda, a brojne terasaste „lešice“ zarasle su livadama, uz pokoje preostalo voćno stablo nekoć nadaleko poznatih lovranskih trešanja. Zanimljive su i stare pučke građevine uz bujični potok – četiri šterne koje se kaskadasto pune iz lokalnih izvora, minijaturni kameni mostići ispod kojih šume manji slapići te žustri bujični tokovi koji u živahnim skokovima i kroz vrtložne usjekline urezane u vapnencima otječu prema moru, majstorski građeni suhozidi vidljivi uz šetnicu... Da ruralna tradicija nije još potpuno zamrla, svjedoči pučka

svečanost na dan zaštitnika sv. Mihovila (Mihoja, 29. rujna), kada se uz vjerske svečanosti, glazbu i veselje priprema tradicionalno jelo – repa i fažol.

Možda je krajobraz Lovranske Drage najprivlačniji u proljeće, kad sve zazeleni, a uz obilje poljskog cvijeća razbujaju se i bogati bijeli i mirišljivi cvatovi crnog jasena (*Fraxinus ornus*). Tada na cvjetnim livadama lete brojne vrste leptira, primjerice plavci i bakreni (*Scolitandides orion*, *Callophrys rubi*, *Lycaena phleas*...), bijelci (zorica – *Anthocaris cardamines*), a brojne ptice pjevice svojim živahnim pjevom izazivaju naš ushit.

Flora i fauna

Osim poljoprivrednih, najrasprostranjeniji tipovi krajobraza uz šetnicu jesu šumski krajobrazi. Sve od mora pa do Lovranske Drage proteže se submediteranski vegetacijski pojas bijelog graba i hrasta medunca (as. *Quercus-Carpinetum orientalis*). Vrlo su se lijepi primjerci autohtonih stabala, starih hrastova (medunac – *Quercus pubescens*; cer – *Quercus cerris*) i drugog drveća, razrasli duž šetnice, osobito nadomak Lovranske Drage. Proći ćemo i kraj ponekog starog stabla pitomog kestena (*Castanea sativa*), a prema vlažnijem dnu doline, dolje prema Medveji, razbujao se lovor (*Laurus nobilis*), koji je – kao i pitomi kesten – posebnost šumske vegetacije liburnijske obale. Na kamenitim strmim padinama uspijeva kržljava šikara, u kojoj pretežu otporne i na sušu prilagođene vrste drveća, poput crnog jasena (*Fraxinus ornus*), crnog graba (*Ostrya carpinifolia*), javora šestila (*Acer monspessulanum*), a na stijenama čak ima i vazdazelenog hrasta crnike (*Quercus ilex*), koji uz još neke prave sredozemne vrste nagovještuje blagost podneblja u zaklonu planine Učke. Bogat je i svijet submediteranskog grmlja, ali ono što možda najviše oduševljava svakog posjetitelja neobično je bogato, šaroliko i raznoliko cvijeće koje se razvija na tim toplim kamenitim i stjenovitim padinama.

Svako godišnje doba ima svoje cvjetne boje i mirise. Prvi se u rano proljeće rascvatu bijeli cvjetovi ranog mošnjaka (*Thlaspi praecox*) i prelijepi wulfenove mlječike (*Euphorbia wulfenii*), nedugo zatim prolistaju i procvatu stabla javora šestila, pa se zabijele grmovi rašeljke (*Prunus mahaleb*) i zažute cvatovi šibike (*Coronilla emerus* ssp. *emeroides*), da bi se nedugo nakon toga u punoj ljepoti rascvali mirisni cvatovi crnog jasena. To je vrijeme za obilazak možda najljepše. Iz šume nas pozdravlja kukanje kukavice (*Cuculus canorus*) i pjev brojnih pjevica. Domaći ljudi tradicionalno se posvećuju branju mladih izdanaka šparoga (*Asparagus acutifolius*). Tada na stijenama cvatu i rijetki grmići ljekovite kadulje (*Savia officinalis*), a žučkasti cvatovi jagodaste mlječike (*Euphorbia fragifera*) ispuštaju jak i neobično prodoran miris. Sivkasto nahuknuti listovi plave ločike (*Lactuca perennis*), čije su cvjetne glavice

intenzivno modre, podsjetit će nas da se radi o rodu salatika.

Rano ljeto ima svoje miljenice. Možda je najzanimljivije ukazati na manju skupinu dalmatinskog buhača (*Tanacetum corymbosum*), koja se razrasla, vjerojatno kao ostatak iz ranijeg uzgoja radi dobivanja prirodnog insekticida, na stijeni uz vidikovac. Zatim procvatu i blijeda obloglavka (*Cephalaria leucantha*), piramidalni zvončić (*Campanula pyramidalis*), pa slijedi manji zastoj u vegetaciji kad pritisnu ljetne vrućine i suše, da bi nakon prvih kiša procvale primorska bresina (*Satureja montana*), trava jesenska šašika (*Sesleria autumnalis*) i druge vrste. U rujnu je pak lijepo zbog raznolikih i žarkih boja jesenskog lišća, osobito ruja (*Cotinus coggygria*).

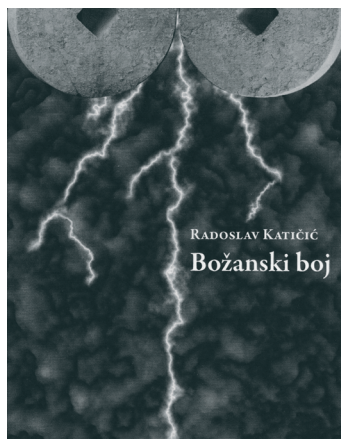
Uz „rascvjetale“ stijene lete brojne vrste leptira i zadržavaju se mnoge vrste kukaca, a njih love razni pauci, od kojih su na stjenovitim staništima posebno zastupljeni pauci skočci (*Salticidae*). Stjenovita su mjesta pravi dom za zmijske i guštere – ovdje ćemo istaknuti dvije vrste guštera koje svaki posjetitelj može zamijetiti uz stazu – primorsku guštericu (*Podarcis mellisellensis fumana*) i ljuskavog guštera (*Algyroides nigropunctatus*). Uz bujični potok i na vlažnijim mjestima zadržavaju se žabe krastače (*Bufo bufo*) i šareni daždevnjaci (*Salamandra salamandra*).

U zimskim mjesecima možemo uživati u brojnim vrstama lišajeva, mahovina i paprati na stjenovitim staništima, a tada su osobito lijepi vidici na okolne predjele – u dubinu bujične udoline, prema moru i žalu Medveje, na strme crvenkaste stijene uokolo tamne pećine Oporovine, na kamenite vrhove uokolo udoline te na padine planine Učke. Gotovo svako vrijeme može se preporučiti za obilazak, osim možda ne poneki (pre)žarki ljetni dan, jako hladan burni ili možda kišni dan, kad planina Učka navuče teške oblake.

Marko Randić

O trilogiji *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* Radoslava Katičića

Kada je Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga odredila istraživanje hrvatskih početaka na padinama Učke i Peruna jednim od stupova svoje djelatnosti, vjerojatno nije ni mogla slutjeti da će zahvaljujući ponajprije inicijativi njezina predsjednika Veseljka Velčića suradnja s interdisciplinarnim timom eminentnih stručnjaka koji se bave tim područjem (filolozima, etnolozima, kulturnim antropolozima, indolozima i dr.) na posljetku rezultirati objavom kapitalne trilogije *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* Radoslava Katičića, jednoga od suradnika, filologa koji se u terenska istraživanja slavenskoga poganskoga svetišta kod vrha Perun na istočnim padinama Učke u zaleđu Mošćeničke Drage uključio 2005. godine.



Akademik Radoslav Katičić predavao je od 1961. do 1977. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu opću i indoeuropsku lingvistiku te indoiransku filologiju, a od 1977. do umirovljenja bio je profesorom slavenske filologije na Sveučilištu u Beču, na kojem je 1998. proglašen profesorom emeritusom. U njegovu bogatu znanstvenom opusu posebno mjesto zauzima rekonstrukcija praslavenskih obrednih tekstova, što je postalo njegovim važnim znanstvenim interesom sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada se upoznao s djelom ruskih indoeuropeista Vjačeslava Vsevolodoviča Ivanova i Vladimira Nikolajeviča Toporova. Rezultate je svojih rekonstrukcija praslavenskih sakralnih tekstova Katičić objavljivao pretežno u časopisu *Wiener slavistisches Jahrbuch* od 1987. do 2001. godine na njemačkome jeziku, na kojemu je izišla i njegova knjiga o božici Velikoj Majci, a o tim temama na hrvatskome jeziku počinje objavljivati tek početkom 21. stoljeća. Inicijativa Veseljka Velčića, koji je autoru predložio objavljivanje svih članaka u zasebnoj knjizi na hrvatskome jeziku, rezultirala je tiskanjem ove trilogije. Većina priloga koji su dijelom prvih dviju knjiga prethodno je već objavljena, no pojedini su dijelovi prerađeni ili napisani za ovu priliku. Treća je knjiga glavninom prijevod prethodno objavljene *Die Hauswirtin am Tor: Auf den Spuren der großen Göttin in Fragmenten slawischer und baltischer sakraler Dichtung* (Peter Lang, Frankfurt am Main, 2003.), no na hrvatskome se jeziku ipak pojavljuje u novoj redakciji, prilagođena drukčijem profilu čitateljske publike.

Cilj je ovoga prikaza predstaviti osnovne metodološke pretpostavke Katičićeva istraživanja i dosegnute spoznaje širem čitateljskom krugu.

* * *

Polazeći od usmene književnosti slavenskih naroda, koja se počela zapisivati u 19. i 20. stoljeću, Katičić rekonstruira tekstove praslavenskoga sakralnoga pjesništva koji su se pjevali pri vršenju obreda. Pritom ne rekonstruira mitove, ali je rekonstrukcija slavenske mitologije ipak posredno zahvaćena njegovim proučavanjem jer su u obrednim pjesmama čiji se ulomci otkrivaju u istraživanju zastupljena mitska zbivanja. Rekonstrukcijom tekstova uspostavlja se njihova prvotna sintagmatika i paradigmatica, odnosno otkrivaju se izvorne riječi i njihova povezanost te jedinice s kojima se smjenjuju. Katičić te odnose pojašnjava na primjerima rečenica *Perun bije zvijer* i *Perun bije zmiju*, gdje se na sintagmatskoj razini otkriva povezanost riječi *Perun*, glagola *biti* i direktnog objekta njegova bijenja, a ujedno na paradigmatskoj razini pokazuje međusobna zamjenjivost riječi *zmija* i *zvijer* u istom kontekstu. Na početku se utvrđuju podudarne praslavenske riječi ili fraze u različitim slavenskim predajama u vezi s određenim motivima. Što su pritom veće podudarnosti u jezičnome izrazu i značenju riječi između različitih slavenskih jezika, to je veća vjerojatnost da je doista riječ o reliktima praslavenske usmene predaje. Osobito je važno da potvrđene podudarnosti riječi i fraza koje se u tekstovima pojavljuju budu praslavenskoga podrijetla, iako u nekim varijantama može doći do njihove zamjene na paradigmatskoj razini mlađim riječima i posuđenicama. Uz takvu, genetsku podudarnost tekstova u slavenskim predajama, nužna je i tipološka, koja se odnosi na arhaične sintaktičke, leksičke i stilske podudarnosti.

Uvjerljivost Katičićeve rekonstrukcije počiva i na činjenici da tragove slijedi u onolikoj mjeri uolikoj je to moguće: ondje gdje tragovi prestaju, povlači granicu. Autor je posebno zadovoljan kada naiđe na ulomke koji se (još) ne uklapaju jasno u dobivenu cjelinu, ističući da se upravo tu ogleda autentičnost i pouzdanost rekonstrukcije. Kao primjer loše metode autor u poglavlju *Mitovi naše poganske starine i Natko Nodilo* u *Božanskome boju* izdvaja rad Natka Nodila, koji krajem 19. stoljeća objavljuje opsežno djelo o religiji Srba i Hrvata. Iako priznaje da su pojedine njegove primjedbe vrlo oštromne, Katičić ističe da je Nodilo prepoznavao u epskome materijalu ono što je sam u nj unio, a ne ono što iz njega proizlazi.

Pretkršćanska je predaja osobito dobro sačuvana u istočnoslavenskim jezicima, no njezini su tragovi vidljivi i u drugima. Pri rekonstrukciji je pretkršćanske sakralne poezije Katičić posegnuo i za baltičkom predajom, koja je slavenskim jezicima od svih drugih indoeuropskih najrodnija. Dok je materijal iz tih jezika ograničio u prvim dvjema

knjigama, u trećoj se njim obilato služi jer tek on omogućuje rekonstrukciju pojedinih tekstovnih ulomaka. Osim s njihovim najbližim indoeuropskim srodnikom – baltičkim jezicima, podudarnost se utvrđenih praslavenskih svetih pjesama može ustvrditi i s drugim indoeuropskim jezičnim porodicama, u što Katičić ne ulazi detaljnije s obzirom na to da to nije cilj njegova istraživanja, no zasigurno je važna smjernica i jak poticaj za buduća istraživanja slavenskih i indoeuropskih sakralnih tekstova.



Osim u slavenskoj folklornoj tradiciji relevantan se materijal krije i u toponimiji, na kojoj se može pratiti praslavenska sakralna interpretacija zemljišta. Iako se na takve podatke poziva u cijeloj trilogiji, zasebne se Katičićeve rasprave o trima takvim lokalitetima na području Republike Hrvatske (*Perunovo svetište nad Žrnovnicom kod Splita*, *Perunovo svetište nad Mošćenicama u svjetlu toponimije i topografije*, *Veles kao Vrtra ispod Povila kod Novoga Vinodolskog*) nalaze u prvoj knjizi trilogije. Izolirani toponimi ne mogu se nedvosmisleno vezivati uz Perunovo svetište bez mitske interpretacije zemljišta kao cjeline, što se može oprimjeriti vrhom Perunom iznad Mošćenica. Sam po sebi, taj toponim nije dovoljan za proglašavanje toga prostora svetištem slavenskoga boga gromovnika. Na terenu valja potražiti i mjesto Perunova protivnika Velesa. Pod mošćeničkim Perunom teče *Potok* (u idiomu lokalnoga stanovništva *Potoška vala*), na kojemu se nalazi mlin. Na Potoku se nalaze tri špilje (*Osojna peć*, *Druška peć*, *Potuklica*), a uz treću od njih vežu se nadnaravna zbivanja. Takav se kontekst podudara s vjerskim predodžbama Slavena. Iako zbog njihove dvoznačnosti nije moguće nedvojbeno utvrditi da i preostale zabilježene toponime s toga područja valja tumačiti u sakralnom kontekstu (*Trebišća*, *Petřebišća*, *Doli*, *Gradac*, *Suhi vrh*, *Petehova peć*, a osobito *Voloski kuk*, čiji glasovni lik – pokaže li se da je uistinu povezan s bogom Velesom – treba argumentirano protumačiti jer se ime stočjeg boga u takvu liku javlja samo u istočnoslavenskim jezicima), Katičić ne sumnja da je tu riječ o mitskoj interpretaciji zemljišta nepokrštenih Hrvata.

Prva je knjiga trilogije *Božanski boj* objavljena 2008. u nakladništvu Ibis grafike, Katedre Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta. U njoj se rekonstruiraju slavenske obredne pjesme o bogovima Perunu i Velesu. Tekstovi govore o drvu života, koje se zamišlja kao trodijelno, što simbolizira nebeski, zemaljski i podzemni svijet. Vrh je čudnoga drveta suh i na njemu rastu zlatne rese, a stoji ptica grabljivica

– to je svijet Peruna, boga gromovnika. O njegovu se sjedištu pjeva kao o gospodskome dvoru s palačama, ograđenu željeznim plotom s bakrenim vratima, u kojemu su se nalazile palače, gdje živi Perun sa svojom ženom i djecom, koji se u pjesmama prikazuju kao mjesec, sunce i zvijezde. U sredini je stablo s granama, oko kojih lete ljute pčele. Oko korijena izvire voda, a uz nju se nalazi kamen te životinja skupocjena krzna i zmaj/zmija – to je svijet Velesa, gospodara stoke i bogatstva, Perunova božanskog protivnika, koji se prikazuje kao ljuta zvijer, zmaj i dlakavi medvjed, a boravi u tamnim i vlažnim šumama. Pjesme pjevaju o božanskome boju: Veles pokušava svladati Peruna, no Perun ga bije i ruši s gore u vodu, bije ga gromom i pali munjom te ubija kamenom i strijelama. Veles međutim nije mrtav i u sljedećem se ciklusu ponovno zbiva isti boj među njima. Ravnoteža je tih dviju sila temelj ravnoteže u svijetu.

Druga je knjiga trilogije *Zeleni lug* objavljena 2010. u nakladništvu Ibis grafike, Katedre Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga i Matice hrvatske. U njoj se rekonstruiraju slavenske obredne pjesme o Perunovoj djeci Jarilu i Morani, čija rodoskrvna sveta svadba pokreće svakoga proljeća iznova rodnost godine. Jarilo dolazi trudnim hodom iz daleka po tešku putu pred vrata gospodskoga, Perunova dvora po svoju nevjestu Moranu, koja je njegova sestra i Perunova kći. Pri njegovu se hodu smjenjuju crvena i zelena boja, koje su zapravo simbol dvaju suprotstavljenih svjetova koji se u Jarilovu hodu povezuju. Kada korača, jednom nogom gazi u vodu i blato, a pod drugom izbija oganj i freaju iskre. Tako Jarilo povezuje Velesov i Perunov svijet, poistovjećujući se sad s jednim, sad s drugim. Imajući udjela u moćima obojice, njegova je uloga posrednička: donosi ljudima blagodat i istovremeno razbija zapreke koje priječe pristup Velesovu blagu. Na tome putu susreće i zmiju, kojoj sasijeca glavu. Sveta se svadba brata i sestre zbiva u zelenom lugu ispod suhoga drva, na vrhu kojega se nalazi dvor boga gromovnika. Među brojnim proscima budući je mladoženja onaj koji uspije dobiti zlatnu jabuku kojom se igra mlada. Vrata gospodskoga dvora nevjesta otvara zlatnim ključem koji je zlatar iskovao. Prošnja se Morane u pretkršćanskoj sakralnoj poeziji prikazuje kao Jarilov lov na kunu ili lisicu s hrtom i sokolom. U pjesmama se prikazuje i kao konj, a Morana kao kukavica. Njihov ljubavni susret u punoj mladosti i snazi završit će tragično: zbog Jarilove se nevjere Morana pretvara u strašnu i nemilosrdnu osvetnicu, koja svojoj braći zapovijeda da ubiju njezina supruga. U novom krugu godine ciklus kreće ispočetka.

Posljednja je objavljena knjiga *Gazdarica na vratima*, tiskana 2011. u nakladništvu Ibis grafike, Matice hrvatske i Katedre Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga. U njoj se rekonstruira pretkršćanska sakralna poezija o Velikoj Majci, odnosno slavenskoj božici Mokoši, Perunovoj supruzi. Mokoš, prelja i tkalja, gazdarica je gospodskoga dvora, čija vrata otvara i zatvara. Kao Sudenica određuje čovjekovu sudbinu, stoga je u

vezi i s podzemnim svijetom, čijih je vrata ona ključarica. Njezin sin Jarilo u proljeće otvara vrata podzemnoga svijeta i pokreće rodnost. U rekonstruiranim se ulomcima Mokoš pojavljuje često kao utrostručena božica na kladencu, iz kojega izvire zlato i srebro. U predaji se spominje i kao Vela, što upućuje da je, uz povezanost s Perunovim dvorom, pridružena i stočjemu bogu Velesu. Slično kao bog podzemlja, i ona zatvara kladence i uskraćuje vodu, na temelju čega i zasvjedočenoga njezina imena *Vela* Katičić ostavlja otvorenom mogućnost da je Veles prvotno bio žensko te da su Mokoš i Veles jedno biće, upravo ono protiv kojega se bori bog gromovnik Perun. U rekonstruiranim je ulomcima Katičić zamijetio i varijantnu priču o žrtvovanju mladoga boga Jarila: njegova se smrt spominje u vezi s utrojenom gazdaricom na kladencu koja žrtvuje svojega sina.



* * *

Katedri Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga valja čestitati na projektu koji je pokrenula, a potom i ostalim nakladnicima koji su prepoznali važnost izdavačkoga pothvata i uključili se u nj. Ibis grafika knjige je sjajno opremila vizualno i tehnički. Korice su vrlo atraktivno osmišljene, a pristupačnost čitateljima raznih profila omogućena je natuknicama na marginama teksta u kojima su dani ključni pojmovi odlomaka te sažecima poglavlja koji se nalaze na kraju svake knjige. Osim toga treba imati na umu i složenost grafičke pripreme i korekture s obzirom na velik broj jezika iz kojih se navode primjeri tekstova i različitost njihovih grafija. Svaki se tekst donosi u izvorniku i u prijevodu na hrvatski jezik.

Uzmemo li u obzir zahtjevnost građe koja se u knjizi iznosi, možemo samo ustvrditi da je Radoslav Katičić postigao pravu mjeru i idealan sklad između njezine dostupnosti čitateljima i visoke znanstvene razine, koja se ni u jednome trenutku ne iznevjerava. Veličina se pojedinoga stručnjaka ne ogleda samo u obimu njegova znanja već i u sposobnosti da to znanje podijeli s drugima na njima pristupačan način. Zato su ove knjige namijenjene svakom čitatelju koji će pažljivo i otvorenog uma pratiti Katičića u njegovoj rekonstrukciji, neovisno o profesionalnom profilu. Impresivan je uspješan spoj Katičićeve velike erudicije i metodološke strogosti s jednostavnošću njegova stila i lakoćom pisanja.

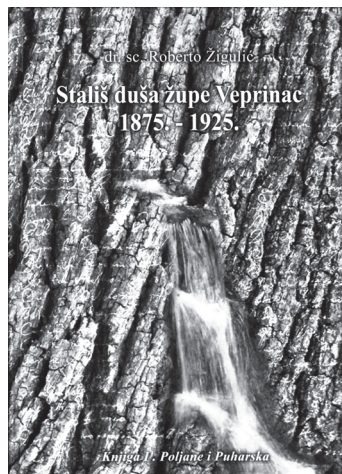
Zaključujući svoju trilogiju, akademik Radoslav Katičić izrazio je nadu da će u budućim istraživanjima biti rasvijetljeni putovi za koje

on sam nije pronašao daljnjih tragova, a koji se čine plodnima. Ipak, njegovo će golemo filološko znanje i iskustvo biti teško slijediti. Na predavljanju trilogije 23. rujna 2011. u Mošćenicama kazao je da u vezi s rekonstrukcijom praslavenskoga sakralnoga pjesništva ima još tema o kojima bi volio pisati. S nestrpljenjem očekujemo njegova otkrića novih ulomaka slavenske pretkršćanske obredne poezije!

Ivana Eterović

O PROŠLOSTI OBITELJI VEPRINŠTINE: Roberto Žigulić, *Stališ duša župe Veprinac 1875.–1925.*

Stališ duša župe Veprinac 1875.–1925. Roberta Žigulića u dvije knjige donosi rezultate njegova desetogodišnjeg sustavnog istraživanja rodoslovlja obitelji s područja Veprinštine (čakavski *Leprinščina*). Služeći se kao temeljnim izvorom crkvenom knjigom tzv. *Stališem duša župe Veprinac*, i to za razdoblje od 1875. do 1925., autor omogućuje upoznavanje svih obitelji četiriju veprinačkih poreznih, odnosno katastarskih općina (Poljane, Puharska, Vasanska i Veprinac) koje su ondje živjele u posljednjoj četvrtini XIX. stoljeća, tj. prvim desetljećima XX. stoljeća. Istovremeno duologija izlazi iz okvira isključivo genealoške tematike jer donosi i povijesno-društveni kontekst navedenog područja u spomenutom razdoblju.



Prva knjiga ove iznimno vrijedne duologije, podnaslova *Poljane i Puharska*, objavljena je 2008. godine kao 21. svezak biblioteke *Posebna izdanja* Državnog arhiva u Rijeci. Formalno, strukturu knjige čine predgovor, pet poglavlja, zahvala i bilješka o autoru.

U *Predgovoru* autor ukratko opisuje strukturu knjige te navodi građu koju je koristio prilikom njezine pripreme. Tzv. *stališi duša* crkvene su knjige koje su za razliku od matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih vođene prema kućnom broju na kojem je pojedina obitelj obitavala. Autor otkriva i motivaciju svojem upuštanju u ovaj dugotrajan i zahtjevan pothvat, a to je prije svega otrgnuti od zaborava dio veprinačke prošlosti.

Uvod donosi sažet pregled postojeće literature i arhivske građe, nezaobilaznih vrela za proučavanje veprinačke povijesti, te pregled sačuvanih izvora za genealoška istraživanja na području Veprinštine.

U drugom nas poglavlju, koristeći izvorne navode iz arhivske građe te pomno odabrane kolorirane slikovne priloge, autor uvodi u svakodnevicu Veprinštine na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Uz geografski položaj te granice poreznih općina Poljane i Puharska, čitatelj se upoznaje s načinom djelovanja Općine Veprinac sve do njezina ukinuća 1931. godine, ali i pojedinostima iz životopisa općinskih glavara. Da su mladi uvijek znali doskočiti zabrani održavanja plesova ili kako je protekla proslava Petrove 1904. godine, čitamo u potpoglavlju *Društveni život stanovnika Općine*. U sljedećem potpoglavlju koje donosi podatke o prošlosti školstva na području ondašnje Općine Veprinac moguće je saznati da je u razdoblju

1903.–1909. veprinačku i poljansku školu ukupno godišnje pohađalo više od dvije stotine djece, a Općina je potpomagala perspektivne đake koji su odlučili nastaviti školovanje u drugim sredinama. U potpoglavlju *More, pomorci i ribari*, između ostalog, saznajemo o najznačajnijim brodovlasničkim i pomoračkim obiteljima Veprinštine te gradnji ribarnice u Ičićima 1909. godine. Projekt gradnje novog poljanskog groblja te proširenja groblja u Veprincu opisani su u sljedećem potpoglavlju. U nastavku drugog poglavlja otkrivaju se detalji vezani za vodoopskrbu, poljoprivredu i stočarstvo te način korištenja općinske šume i sjenokoša. Tako je detaljno opisan pokušaj iznajmljivanja sjenokoše *Sapaćica* 1918. godine te pobuna seljaka koja je tim povodom uslijedila. Potpoglavlje *Ceste i prometnice*, uz nekoliko prometnih nesreća prvih automobila na ičićanskim cestama, opisuje i projekt gradnje tzv. *Manussijeve ceste* Veprinac – Ičići, izgrađene 1907. godine.

Treće je poglavlje najopširnije i čini okosnicu knjige. U njemu su predstavljeni rezultati rodoslovnog istraživanja. Nakon kratkih uputa čitatelju kako započeti istraživanja vlastitog rodoslovlja te prikaza izvora za genealoška istraživanja obitelji Veprinštine predstavljena su rodoslovna stabla obitelji koje su živjele na nekom od 270 kućnih brojeva poreznih općina Poljane i Puharska. Obiteljska su stabla vrlo pregledna i lako čitljiva, pri čemu autor, koristeći originalan obrazac prikaza obiteljskih stabala, podatke iz primarnog izvora (*Stališ duša*) upotpunjuje informacijama iz sekundarnih izvora (uključujući informacije prikupljene od kazivača, ponekad i iz prekomorskih zemalja) te koloriranim presnimkama fotografija iz obiteljskih albuma. Svakom je članu pojedine obitelji pridružena šifra, što olakšava pregled obiteljskih fotografija i omogućava lakše praćenje eventualnih preseljenja uslijed vjenčanja ili nekog drugog razloga. U funkciji je bržeg i jednostavnijeg snalaženja i kazalo porodičnih prezimena. U *Pogovoru* se autor osvrće na svoje višegodišnje iskustvo istraživanja rodoslovlja obitelji Veprinštine.

Posljednje poglavlje donosi više slikovnih priloga (presnimke starih grupnih fotografija stanovnika Veprinštine te onodobne razglednice Poljana i Puharske) i prijevod najčešćih osobnih imena s latinskog jezika, kojim su upisana u obiteljskim stablima, te popis literature i korištene arhivske građe.

Druga knjiga, u kojoj je predstavljeno rodoslovlje obitelji preostalog dijela Veprinštine (poreznih općina Vasanska i Veprinac), objavljena je 2011. godine u izdanju Hrvatskog književnog društva. Prateći u formalnom smislu strukturu prve knjige, s čijim nas sadržajem u *Predgovoru* upoznaje autor, prvo poglavlje donosi sedam novih cjelina iz kojih upoznajemo prošlost Veprinca i njegove okolice na prijelazu XIX. u XX. stoljeće. Nakon detaljna prikaza kartografije Veprinca upoznajemo sakralno graditeljstvo (uključujući iscrpne informacije o gradnji i vlasnicima triju zavjetnih kapelica) te crkvene prilike u onodobnoj župi

Veprinac. U sljedećem potpoglavlju autor donosi niz zanimljivih podataka o razvoju turizma i kupališne arhitekture na obalnom dijelu Veprinštine (od Slatine u Opatiji do poljanskog dijela Ike), koje upotpunjuje i lista vlasnika hotela i drugih smještajnih te ugostiteljskih objekata ondašnje Općine Veprinac. Kako rezultat širenja narodnjačkih ideja u Istri, početkom XX. stoljeća u Veprincu je osnovano Veprinačko društvo za štednju i zajmove, o čijem je radu moguće saznati u poglavlju *Narodni zanos na veprinačkom području početkom XX. stoljeća*. Novačenja, život Veprinčana



i sudbinu veprinačkih vojnika za vrijeme Prvog svjetskog rata tematizira sljedeće potpoglavlje. U cjelini posvećenoj iseljenicima s područja veprinačke općine moguće je saznati i rezultate statističke obrade podataka za 246 osoba s područja Veprinštine koje su preko otoka Ellis emigrirale u SAD u periodu od 1894. do 1924. No poseban kuriozitet predstavlja jedanaest iseljeničkih sudbina iz različitih krajeva svijeta. Posljednje potpoglavlje ovog dijela donosi informacije o djelovanju poštanskog ureda u Ičićima, osnivanju pomoćnog poštanskog ureda u Veprincu te uvođenju telefona na području veprinačke općine.

U drugom su poglavlju predstavljena rodoslovna stabla za obitelji koje su živjele na teritoriju porezne općine Vasanska (186 kućnih brojeva), dok treće poglavlje donosi obiteljska stabla stanovništva porezne općine Veprinac (171 kućni broj). Četvrto poglavlje, analogno istoimenom poglavlju prve knjige, donosi slikovne priloge (presnimke grupnih fotografija i razglednica) te popis korištenih izvora i literature. Korisnu novinu – uzimajući u obzir važnost knjige, prvenstveno kao izvora genealoških podataka, osobito za potomke raseljenih Veprinčana – predstavlja *Sažetak* na kraju. Tako je, uz sažetak na hrvatskom jeziku, knjiga obogaćena sažecima na čak četiri strana jezika (engleski, njemački, francuski i talijanski).

Vrijednost ove knjige prepoznalo je i Hrvatsko književno društvo. Naime knjiga je u studenom 2011. godine proglašena najboljom popularnoznanstvenom knjigom izdanom u protekle dvije godine u sklopu izdavačke djelatnosti Društva.

Duologija *Stališ duša župe Veprinac 1875.–1925.* nadilazi karakter publikacije namijenjene isključivo potomcima onih žitelja četiriju veprinačkih poreznih općina koji u potrazi za svojim obiteljskim korijenima prelistavaju njezine stranice. Osim što autor poziva čitatelja da sam započne istraživanje vlastitog rodoslovlja nudeći pritom model prikaza rezultata genealoških istraživanja, on umnogome pridonosi

popularizaciji istraživanja rodoslovlja ne samo na Veprinštini već i na širem liburnijskom području. Otkrivajući poglavljima o prošlosti Veprinštine svakodnevicu svih onih čije obitelji upoznajemo pregledavajući obiteljska stabla ili gledajući stare fotografije iz obiteljskih albuma, ti naizgled *suhoparni* podaci prepisani u rubrike obiteljskih stabala ili ozbiljna lica na fotografijama na trenutak ponovno ožive progovarajući čakavštinom, koja se suptilno, u formi pjesničkih stihova (*knjiga I*) ili pak izreka (*knjiga II*), provlači ovom duologijom.

Uzimajući u obzir navedeno, autor ovog obimnog djela, sveučilišni profesor tehničkih znanosti, strastveni rodoslovac, zaljubljenik u čakavštinu i prošlost kraja iz kojeg potječe, ostvario je i više od postavljenog cilja čije ga je ostvarenje potaknulo na pripremu ovih knjiga. Ono što je posebno važno, on je *Leprincu i Leprinčanon dal regal z ken se zasprave moru štimat*.

Robert Doričić

ZVONEJSKA TRILOGIJA

Franjo Matetić, prvi zvonejski pisac

Početak druge polovice 19. stolecá...

Jedan lep, ma dosta mrzal dan, šal je sprogod, kako i čuda puti prej, Zvoneće na Kastav. Ni to bila baš lahka stvar, tu j' čoveku dve dobre ure hoda, a noseć mrtvega i tri. Za nosit nosila, keh su zvali kavalet, na keh se j' stavila kasel, rabilo j' šest ljudi i još šest za promenit oneh ki su nosili, a to se j' menjalo saki put kada bi se počinulo.

Na sprogode j' bil i zvonejski župan Tone, po prezimene Kinkela. Čovek blizu pedeset let, već mu j' prilično vlasi falilo, ale po obraze mu se ne bi dalo više od četrdeset. Brki su mu bili gusti, tanko zasukani, obrvi velike, a spod njih su zelenkaste oče tako živo gljedale da njin niš ni moglo zbeć.

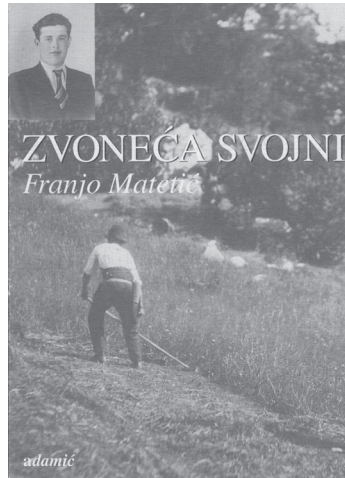
Kad je na cimiteru plován finil zmolit mrtorij, pošapće Tonetu na uho da ga malo pred crekvun Svete Lucije počeka... On je tako i storil; va to vreme su se judi rashajali... Valje pride i plován i reče Tonetu: – Kinkela, znate, drugi ćedan će bit skupščina, nećete valda falit?

Tako pošne knjiga *Zvoneća svojni*, ku je – kako svoju prvu knjigu – napisal Franjo Matetić i ona mu j' zajedin priskrbela glas prvoga zvonejskega pisca. Zasluženo.

Va knjigu je posložil svoji spomeni, spamećevanja i povedanja, ka je kako otrok naslišal sedeć pul ognjišća mej starejemi, a kako je imel navadbu se zapametit, nabral se teh spomeni veli kup. Kad je jenega dana, pred ne tako čuda let, videl da njigovi vnuki o pasanemu vremenu niš ne znaju i da njin neće imet ki o temu povedat, zel je jenu staru pisanku i lapiš i počel zapiševat onako kako mu misal tekla. A tekla je jušto kako treba. Ni Franjo Matetić mislel napisat knjigu. Ni mislel ni da j' dobro to ča piše. Otel je samo fermat neke štorije i neke sličice od sakidajnega živjenja, ke beže spred leti i pustit ih kot regal mlajen. Otel je da ti mlaji baren znaju ki su i čigovega roda, od kuda i kako su živeli njihi stareji.

Zvonećani su odvavek bili navajni delu. I to teškemu delu. I grezemu. Skoro se ča se danaska more videt va Zvonećoj storili su svojmi rukami. Ozidali svoje kuće i dvorići za blago, pomogli storit crekav, cimiter, školu, cesti, šterni, prosekli puti do sake zvonejske njivi... Delo njin ni bilo zeto, a za se ča imaju morali su se krvavo mućit.

Z vremenon se menjalo i živjenje. Va selo je s popon i učitelon prišla i pismenost. Ale se ni čuda zapiševalo pa j' danaska o temu vremenu malo



zapisano, a se je veći kup pozabjenega. Zato je Franjo Matetić imel pravo kad je rekal da njigovi vnuki nete znat ni ki su ni čigovi su, ako on neš ne zapiše. I to mu ni dalo mira. A kako je se do penzije Franjo bil navajan trdo delat, meltu mešat, zidi zdigat i kuće zidat aš je bil prvoklasan majstor zidarije, tako se tega dana šerijo ćapal lapiša i počel zapiševat se česa se domišjal od dan kad je okolo potekoval kot otrok do štorij keh je naslišal od starejih pul ognjišća. Tako se rajala prva knjiga.

Dal njoj je ime *Zvoneća svojni* i bila je to prva saga na zvonejskoj čakavštine.

To je prvi roman pisan zvonejsken govoron i prva kronika jenega stoletnega živjenja familije Kinkela. Za napisat ju Matetiću su trebale tri leta, a va Adamiće su zajedin prepoznali njiji valor pa je knjiga tiskana i rasprodana 1999. leta. Onda je opeta tiskana 2001. leta i rasprodana. Danas ju se more nač skoro va sakoj zvonejskoj kuće. I šire.

Z ovun je knjigun oživela i štorija o vremešnemu majstoru zidaru, ki je zidarsku žlicu zamenil za lapiš. Skoro pak niki i ni veroval da j' Franjo Matetić rojen 1922. leta i da j' prvu knjigu napisal kad je imel 75 let. Ja, ma, Franjo je stari zvonejski koren. „Ako već mlajeh ni da ča zapišu, treba se poprešit i još ča storit“, mislel je va sebe i daje pisal. Pasano mu se vreme otpiralo pred očijami. Videl je i da ga ti mladi još ne razumeju, a njemu se zaspraven prešilo na hartu stavit ča više tega dokle je moći.

Znal je ča mu je za storit. I to ča brže. Samo ni znal koliko će to bit dobro. Počel je pisat onako kako je i govoril, na svojen zajike, jedinen kega j' navadil dobro govorit. Kad je v rukah držal svoju prvu knjigu, valda mu se otprlo i srce i duša. Sad je mogal popićevat ako ča ni znal, mogal se svetovat z judi ki su stareji od njega, mogal je pobrat još ki spomen al štoriju. Mogal je... I je. Delal i storil. Drugu knjigu.

Susedi su se čudili, mi ki smo ga poznavali samo po njigoven pisanju komać smo ju dočekali. Prvo se čulo da piše o svojoj none. S čen je pak ta nona zasenjala Franjotovo živjenje da njoj parićuje takov spomen, misleli su judi, posebe onisti ki nisu nikad ni čuli za tu njigovu nonu po materinen rode. I ni pasalo čuda vremena od prveh glasi, kad je va Adamiće 2010. leta tiskana *Nona Tonka*.

Jedan dan mislela san kako mi je poč na Zvoneću po tu novu knjigu, kad mi je za ki dan ta knjiga sama prišla v ruki. Prnesal mi ju je Ivan Kinkela z Opatije, rojeni Zvonećan, čigov je sin Rajko bil moj školan, a danaska biva va noninoj kuće na Zvonećoj. I tako me *Nona Tonka* prezela. Hodila san š njun po zvonejskeh puteh, mleko nosila v Opatiju, kopala po dolčićeh, grabila na senokošah, spravjala, kuhala i mesila... Sad san videla da je prof. dr. Miroslav Bertoša imel pravo kad je još za prvu knjigu rekal da: „...lakoća kojom teče radnja dovodi čitatelja u takvo stanje duha da počinje vjerovati kako ne 'čita' knjigu već 'sluša' pripovijedanje.“

Zvonejska otročica, danaska dr. sc., Jasna Gržinić, koj je zajik i jubav i struka, napisala je da „roman *Nona Tonka* pripada onoj vrsti

djela koju možemo nazvati romansiranom biografijom. U središtu pozornosti jest autorova nona materina, a njezin je život motivirao autora da iznese i duboke tijekomove tradicionalnoga života na Zvonećoj kao i sve one procese koji su ih presjekli i prepustili ih zaboravu.

Dakle, od objavljivanja prvog djela prošlo je više od desetljeća, a Matetićevo djelo postala su kulturalna činjenica. Gotovo da i nema obitelji, osobito na području općine Matulji koja ne posjeduje bar jedno njegovo djelo. Matetić je čitan, citiraju se njegove rečenice, uspoređuju se njegova djela.

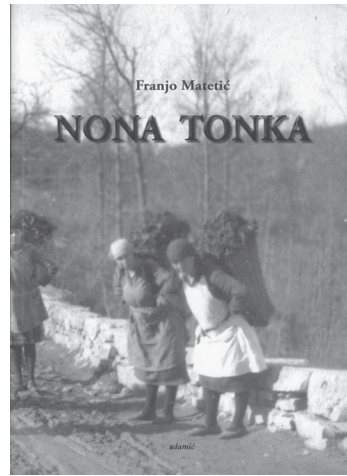
Valja naglasiti kako u svim tim procesima književne recepcije, važnu ulogu ima fabula nekoga romana, odnosno naracija. Povijest jednoga mjesta, jedne obitelji, jedne žene – već po sebi može biti vrlo intrigantna. I u tome je Matetić vrstan pisac.“

Da gospa Jasna ima pravo, videlo se već lane, kad je 2011. leta tiskana i treća knjiga Franjota Matetića *Breme i počivalo: Zvoneća – dela i užanci*. Tu mi je knjigu po svojoj neveste poslao sam autor. I hvala mu.

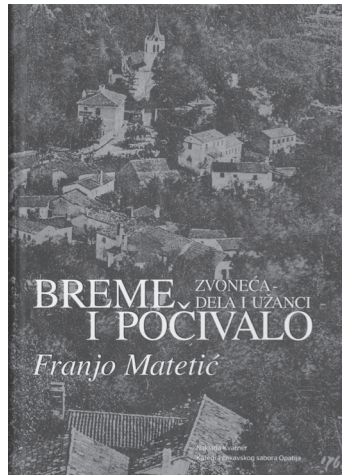
Pasalo je samo leto dan od *Noni Tonki*, a već se va Zvonećoj i suseščine predstavljalo ovu knjigu. Franjo Matetić kot prvi zvonejski pisac postal je i čudo od čoveka. A kako drugačije i nazvat čoveka čigovo se celo življenje vrtelo zmej melti i kamika, a kad je zel lapiš, prez muki je tri knjigi napisal. I to ne bilo kakove, nego tri dobre knjigi o živjenju judi va Zvonećoj va pasaneh sto let. Neki će reć, pak ča? Niš. Samo niki drugi to ni storil, a Franjo Matetić je na dobro svoje vreme porabil. Knjiga je tiskana va Naklade Kvarner, a pomogla je i Katedra Čakavskega sabora Opatija.

Ova knjiga ni roman, više je storena na mod Jardasove *Kastavštine* pa spada va retke knjigi ke govore o našoj povijesti, našoj starine, od užanci i navad, od blagdani, starih kanti, verovanji i besed, od zmamorije, štrigi i kudlaki, od vili i krsniki, od užanci ke se obiduju od rojenja se do smrti... Zapisal je Franjo i sa dela okol kuće, dvori, šterni, vrti, puti, vozi, lazi i furmani, pa se do obdelevanja grunta i košnji, domaćege i divega blaga, žira i živjadi, a finil je s tanci, kanti i kantuneti, dečjemi igrami i pozabjenemi besedami...

A se je to škoda ne znat al pozabit. I Lidija Nikočević, ravnateljica Etnografskega muzeja Istre va Pazine, kad je za knjigu pisala predgovor, ni mogla verovat s koliko jubavi i „neopterećenosti jezikom“ na svojzen zvonejsken govore piše Franjo Matetić i koliko tega pameti od svojzen najranejeh dan. Va predgovore knjigi ona je napisala: „Kao autorica



uvodnoga teksta ovoj knjizi i ja si uzimam pravo uključivanja osobne povijesti u moje pisanje, ali, dakako, u svezi s Franjom Matetićem, a na temu tobožnje opreke globalnog i lokalnog. Ljeta 2002. otišla sam u Deichmansku Bibliotek tj. u gradsku knjižnicu u Oslu, Norveška. Obratila sam pozornost na policu s hrvatskom, odnosno, 'južnoslavenskom' literaturom i, kao i inače u sličnim situacijama, suočila se s manjkavošću i malobrojnošću izdanja. Međutim, na moje veliko iznenađenje (i radost!) tamo je stajao i prvijenac Franje Matetića *Zvoneća svojni...* Ne znam je li upravo ovo jedan od dobrih primjera kako lokalno može postati globalno, ali je svakako ilustracija činjenice da nema malih tema ili knjiga usko lokalnoga dometa.“



Va soj toj pisanije vela pomoć Franjotu Matetiću je bila njigova familija, posebe sin Milovan. Ča otac zapiše va pisanku z lapišon, to sin prenese na kompjutor. Da se svojni na luginje živelo, bilo bi manje spomeni, pa ni Franjo Matetić ne bi imel ča zapisat. A on je živi svedok jenega vremena kada je, kako je sam rekal, *živjenje va Zvonećoj bilo čuda teže nego druguda. Va Zvonećoj ni bilo ničesa. Živelo se samo od ovac. Na brege petsto metar znad mora, spod Lisinske šumi, kade zima pol leta dura... Zvoneća nisu imele ni puta ni cesti, samo kozje stazi i vele strmini po keh se moralo se na živote donest i odnest. Pa su se počeli najprvo dvorići za blago delat, onputa kuće zidat. Pa se selo storilo, crekav ozidalo... I živelo. Skrbno. Na bremene. A kako je breme vezano za počivalo, ono je bilo sakeh par stotin metar... Zato se i knjiga tako zove. Ja san čuda tega od starih čul. Čuda čul i čuda zapametil. Iman devedeset let i ja san još premlad da bin znal su našu stareju starinu, a oni su zameritali da se o njimi piše...*

Na kraje trete knjigi va lepen i teplen pogovore profesor emeritus Miroslav Bertoša napisal je mej puno lepega i ovo: „Franjo Matetić je vjerojatno jedan od posljednjih čuvara memorije Zvoneće, jedan je od onih iznimnih talenata koji povremeno dolaze na svijet da bi o njemu ostavili snažno svjedočanstvo. Istodobno je Matetić i glasnogovornik kolektivne memorije, ali i njezin vjerodostojni izdanak, njezin prikupljač i pohranitelj. On je nedvojbeno živi muzej običaja, ali i primjer, koji napose ističe povijest senzibiliteta, 'hodajućeg arhiva' o nekadašnjem zvonejskome svijetu. Možda je Matetić posljednji svjedok jučerašnje stvarnosti potonule u zaborav.“

Franjo Matetić nan je rekal da on još vavek se neš zapišuje aš da mu tako brže ure pasuju. Svojemi je knjigami – zvonejskun trilogijun – širon

otprl vrata sen od struki ki žele zagnjerat va zvonejsko pasano i porabjeno vreme.

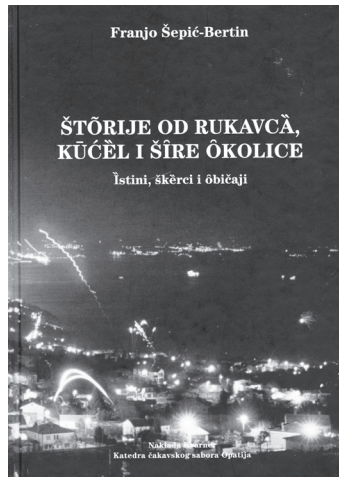
A ki zna ča nan još „va svojoj kuhinje“ parićuje ovaj vredni zvonejski pisac?

Tr ča ti je to devedeset let?! Niš, ako si Franjo Matetić!

Cyjetana Miletić

Franjo Šepić – Bertin, *Štorije od Rukavca, Kućel i šire okolice, Rijeka – Opatija, 2010.*

Knjiga *Štōrije od Rukavcā, Kūćel i šīre ōkolice: Īstini, škērci i ōbićaji* Franje Šepića Bertina objavljena je 2010. godine kao prva knjiga Biblioteke ČA u izdanju Naklade Kvarner te Katedre Čakavskog sabora Opatija. Sastoji se od 12 poglavlja u kojima se putem kratkih priča iz života autora ili njegovih sumještana, prijatelja i poznanika prikazuje život ovog kraja u 20. stoljeću. Na kraju knjige nalazi se kazalo manje poznatih pojmova rukavačkog govora. Osim u naslovima, tekst knjige nije akcentuiran, čime je s jedne strane izbjegnuto opterećenje u čitanju, no s druge je strane tekst nedostupan onom užem krugu čitatelja koji bez nje ne mogu u potpunosti doživjeti smisao knjige ni melodioznost čakavskog govora.



Knjiga je vrijedan izvor podataka o događajima 20. stoljeća značajnim za razumijevanje lokalne povijesti, a autor nam donosi podatke iz prve ruke jer je i sam svjedok mnogih zbivanja o kojima piše. Po zanimanju tehničar, ovaj je zaljubljenik u rodni kraj svojim bilješkama oteo zaboravu priče iz života, zanimljive pojedince, običaje i materinji govor. Autoru ovo nije prvi objavljeni naslov, već se može pohvaliti i drugima, poput onog s temom mesopusnih običaja Kastavštine i okolice *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare*, kojima je posvetio i jednu izložbu, ili zbirkom poslovice *Boje da se selo zatare, nego stare užanci*.

Kako i sam autor ističe, ova je knjiga posvećena „malim ljudima“, „onen od keh se nikad ne piše, ale pak jako malo“ (str. 5), a kroz priče iz njihovih života upoznajemo mentalitet i karakter ljudi ovoga kraja. Pisana je rukavačkim govorom, što upućuje na to da nije samo posvećena domaćem čovjeku, već kao da je njemu i namijenjena.

Nakon predgovora dolazi uvodna priča s naslovom *Sī smo ga (Svi smo ga)*, preuzeta iz knjižice *Kitica mažurani* Ive Jardasa, koja je stavljena na početak upravo zato da bi čitatelju objasnila zašto bilježiti običaje. Taj je uvodni dio najprije napisan hrvatskim standardnim jezikom, a odmah nakon toga preveden je na rukavački čakavski govor. Ukratko je rečeno tko je sve u prošlosti gospodario Kastavštinom te kako je vlast svojim postupcima oblikovala stanovništvo koje se moralo samo zauzimati za sebe. Kastavci su uvidjeli da se gospodari baš i ne drže nepisanih pravica i običaja, pa su ih još u 15. stoljeću na *Belu nedeju*, dan kada se plaćaju

računi, odlučili zapisati kako bi ih zaštitili. U ovoj je priči vidljivo ono čuveno *krepāt ma ne molāt*, čud Kastavaca, njihova tvrdoglavost i ustrajnost da očuvaju svoje. Kako možemo vidjeti, bilježenje običaja postoji već stoljećima unazad, a danas, kada oni ubrzano nestaju zbog drugačijeg ritma života i načina življenja, ima još veću važnost.

Nakon uvodne priče slijedi kratak tekst u kojemu autor upozorava da je upravo *čakavski zajik*, koji je danas ugrožen globalnom uporabom engleskog jezika i doseljavanjem stanovništva iz drugih dijelova zemlje, taj koji je Rukavčane učinio takvima kakvi jesu.

Autor je dio građe grupirao nastojeći slijediti kronologiju, pa se tako mogu naći priče iz razdoblja austrijske vladavine na ovim prostorima, zatim iz razdoblja Drugog svjetskog rata te vremena nakon njega. Dio građe obrađuje određene teme, npr. dječje igre, mitska bića, određene osobe značajne za autorov zavičaj, obrte i zanimanja, glavne događaje koji su obilježili 20. stoljeće, karneval i slično.

Kroz nešto manje od 300 pričica, uz dobru dozu humora i vrijedne fotografske priloge, crteže i karte, Franjo Šepić Bertin upoznaje nas sa životom sela Kastavštine. Prepričava razne anegdote iz života koje su mu drugi ispričali i koje je sam doživio kao dijete, mladić i naposljetku odrastao čovjek, priča o iskustvima koja su obilježila njegov život i oblikovala ga kao čovjeka. Iako nastoji objektivno prikazati situacije, iskazuje otvoreno i svoja mišljenja, pohvalu i kritiku na račun društva, vlasti i opće situacije u državi. Pričama su obuhvaćeni glavni događaji u životu čovjeka, počevši od detaljno opisanih dječjih igara, brojalica, šala i zabave, preko odlaska mladića u vojsku i (ne)uspjelih pokušaja izbjegavanja vojne obveze, do pronalaska životnog partnera, dijeljenja dobra i zla, odgajanja djece i, na kraju, odlaska na posljednji počinak.

Kako je 20. stoljeće obilježeno ratovima, mnogo je priča te tematike. Opis doživljaja rata jednog djeteta koje ne shvaća ozbiljnost situacije, gladi i neimaštine, bombardiranja Rukavca, napuštanja rodne kuće, straha od neprijatelja, nestanka dragih ljudi u ratu i godina nakon rata teški su trenuci i kad ih čitamo s odmakom od preko 60 godina, no predstavljeni u kombinaciji s anegdotama, kako je to učinio autor, oni su na neki način ublaženi, prigušeni.

Iz razdoblja talijanske vladavine na ovim područjima prikazano je nekoliko smiješnih situacija koje su proizašle ili iz nedovoljna poznavanja talijanskog jezika od strane lokalnog stanovništva ili iz prkosa ljudi koji nisu htjeli pogaziti svoje *ča* ni po cijenu života.

Kada se zemlja malo odmorila od rata i stradavanja, situacija se poboljšala, kako u svijetu, tako i u nas, razvija se industrija, a autor je tada već odrastao čovjek, pa u nizu priča prikazuje poslovanje nekih naših poduzeća poput stolarije na Preluku ili brodogradilišta „3. Maj“, u kojem je i sam radio, ali i razne anegdote iz svog radnog vijeka.

Čitatelj saznaje i kakvi su bili odnosi sa stanovnicima susjednih

sela, gradova i zemalja, pa saznajemo, između ostalog, da su događaji poput sajma povodom nekog blagdana bili prilika za posjet rodbini i prijateljima, a u Ilirsku Bisticu odlazilo se na ples ili na sajam kupiti blago.

Iščitavajući priče čitatelj može saznati kako je izgledala unutrašnjost kuće, kakve su bile higijenske prilike, odjeća, čime su se ljudi bavili i što su bili po zanimanju te kako su se snalazili da bi prehranili obitelj. Tako su opisani tesari, kovači, *mlekarice*, liječnici i pomorci, a autor ih osim imenom i prezimenom imenuje i nadimkom, koji nam otkriva iz koje su porodice ili mjesta, što je važno za genealogiju obitelji toga kraja. Izdvojio je i nekoliko pojedinaca koji su bili na istaknutim funkcijama ili koji su bili značajni za ovaj kraj, poput Ivana Matetića Ronjgova, Josipa Mohorovičića ili Ive Jardasa.

Kad spominje određene lokacije na kojima se nešto dogodilo ili gdje se što nalazilo, autor nerijetko navodi kako se to područje zvalo u narodu i što se danas nalazi na tome mjestu. Na taj način stvara direktnu vezu između prošlosti i sadašnjosti te daje čitateljima, pogotovo onim mlađim, mogućnost predočavanja rodnog kraja unatrag više desetaka godina.

Jedno je poglavlje posvećeno mitskim bićima, skidanju uroka, bolestima koje su se prije svega pokušale liječiti najprije u pojedinaca za koje se vjerovalo da imaju određene moći, a tek onda u liječnika, kojih je bilo malo i koje je trebalo platiti. Ovi potonji i drugi „posebni“ ljudi, poput onih koji su znali namještatati kosti, tema su cijelog jednog poglavlja.

Autor obrađuje i glavne događaje i izume koji su obilježili 20. stoljeće, one od svjetskog i one od lokalnog značaja. Opisano je potapanje broda Titanic, odlazak ljudi na Mjesec, pronalazak radija i fotografije, probijanje Tunela „Učka“, ali i stav lokalnog stanovništva prema novim izumima i naglu napretku.

Kao osvrt na rečeno, u zadnjem obraćanju čitatelju autor daje kritiku našeg vremena, morala, vlasti, ali i ljudi.

Franjo Šepić Bertin godinama je prikupljao priče koje je svojim čitateljima darovao u ovoj knjizi. Ona je vrijedno etnografsko vrelo za područje Kastavštine, počevši od samih podataka koje iz nje crpimo pa do činjenice da je pisana čakavskim idiomom rukavačkog područja. Podaci o primjerice dječjim igrama, načinima liječenja bolesti uz izgovaranje određenih formula, terminologija koja se veže uz određena zanimanja te prošli i današnji nazivi pojedinih lokaliteta vrijedna su nematerijalna baština, koja je na ovaj način sačuvana od zaborava.

Ana Montan

**Robert Mohović (ur.), *I moj nono je navigal*, Katedra
Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga,
Mošćenice, 2010.**

Mnoštvo je kataloga i još veći broj izložbi predstavljenih u našem kraju, ali jedan zaslužuje posebno mjesto i pažnju jer je svojim karakterom daleko nadmašio uzuse tradicionalnih kataloga izložbi na koje smo navikli. Riječ je o katalogu izvadaka iz matičnih knjiga pomoraca 1. kategorije Lučke kapetanije Rijeka koji se tiču mošćeničkih pomoraca u razdoblju od 1924. do 1937. godine. Ta je arhivska građa pohranjena u Državnom arhivu u Rijeci i sada je prvi put donesena pred oči šire javnosti, i to u sintetskom obliku. Naslovljen *I moj nono je navigal*, katalog je tiskan



2010. godine u izdanju Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga, uredio ga je Robert Mohović, a tekstove su pisali Robert Doričić, Nikša Mendeš, Tea Mayhew i Robert Mohović. U formalnom smislu, katalog je usko vezan uz izložbu, o kojoj se donose osnovni podaci, te je recenziran od strane dvaju recenzenata.

U uvodnom tekstu naslovljenu *Izložba fotografija i arhivskih podataka mošćeničkih pomoraca iz talijanskih matica pomoraca između dva svjetska rata „I moj nono je navigal“* Robert Mohović predstavlja okolnosti osmišljavanja i realizacije izložbe koje leže u pozadini izrade ovog kataloga. Važno je istaknuti da je sve to rezultat dugogodišnjeg istraživanja i truda članova radne grupe za proučavanje pomorstva i ribarstva Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.

Tea Mayhew donosi tekst *Historiografska valorizacija izložbe „I moj nono je navigal“*, u kojem se donosi kratak osvrt o povijesnoj relevantnosti podataka iznesenih na samoj izložbi, odnosno onih u samom katalogu. Autorica ističe zanimljivost potalijančivanja prezimena domaćih ljudi, upućuje na kompleksnu problematiku snalaženja domaćih pomoraca u raznim novim situacijama (političkim, jezičnim, kulturnim) te upućuje na impresivan broj mošćeničkih pomoraca koji se nalaze u ovim arhivskim vrelima. Dodatno se pažnja usmjerava na razdoblje koje su pojedinci proveli ploveći, uz upućivanje na fotografije priložene kao dodatak u katalogu. Naposljetku se zaključuje o vrijednosti objelodanivanja ovog arhivskog materijala.

Nešto duži tekst, pod naslovom *Riječki brodari u međuratnom razdoblju*, Nikše Mendeša donosi širi povijesni kontekst razvoja

brodarstva u razdoblju između dvaju svjetskih ratova u široj regiji. Nakon preliminarnih napomena o brodarstvu na riječkom području autor sumira podatke o riječkim i sušačkim brodarima u navedenome razdoblju, a tekst zaokružuje kratkim osvrtom na prilike u trgovačkoj mornarici grada Sušaka između dva rata. Tekst je popraćen bilješkama, s četiri pripadne bibliografske jedinice.

Na same matične knjige i opširniju raščlambu njihova sadržaja fokusira se Robert Doričić u tekstu *Pomorci Mošćenišćine u matičnim knjigama pomoraca talijanske lučke kapetanije Rijeka*. U kratku uvodu autor nas upoznaje s povijesnim činjenicama tog razdoblja nudeći tako za razumijevanje samih izvora neophodan povijesni okvir. Iscrpno nadalje izvještava o korištenom arhivskom fondu, osnovnim podacima vezanim za same dokumente – matice pomoraca trgovačke mornarice – opisujući korištene sveske, njihovu strukturu, izradu i jezik. Središnji dio analize posvećen je, prema riječima autora, potrazi za „nonićun ki je navigal“, a sadrži podatke o impresivnu broju mošćeničkih pomoraca i (još jednu) potvrdu koliko su ljudi na Mošćeništini bili orijentirani na more i pomorstvo. Zatim se donose opći podaci koji su unošeni u katalog s detaljnim opisom metodoloških postupaka primijenjenih u prenošenju pojedinih podataka (prezimana, mjesto rođenja i stanovanja, promjena prebivališta i broj pomorske knjižice). Vrlo je važno istaknuti da ti podaci nisu nekritički uzimani, već su nadopunjavani drugim arhivskim izvorima i dodatnom literaturom, o čemu svjedoče autorovi komentari i kritičke primjedbe. Sadržajnu analizu autor nastavlja osvrtom na narav službovanja na brodovima: koje su sve službe Mošćeničani vršili na brodovima, kakav je bio sustav napredovanja, koliko se često odustajalo od otiskivanja na more i nakon same izrade pomorske knjižice. Autor se osvrće i na imena brodova, ističući velik broj brodova na kojima su služili spomenuti pomorci. Naposljetku naglašava kako za razliku od svih prethodnih podataka, koji se mogu doimati suhoparni, rubrika „Napomene“ otvara prozor u jedan potpuno novi svijet onodobnog pomorstva otkrivajući nam djeliće povijesti svakodnevice ljudi koji su jeli „kruh sa sedam kora“. U zaključku autor kratko ističe da su sama izložba i ovaj katalog ostvarili svoju svrhu ako su poneke od uspomena na „noniće ki su navigali“ osvježene ili izvučene iz zaborava. Nedvojbeno je da je ta svrha u potpunosti ostvarena! Članak je obogaćen dvama popisima: *Popis službi koje su na brodu obavljali mošćenički pomorci* i *Popis brodova*, a popraćen je popisom literature koji uz različite arhivske fondove čini devet bibliografskih jedinica sekundarne literature.

Najveći dio kataloga (str. 21–156) zauzima stilizacija faksimila izvadaka dijelova matica pomoraca s navodima i informacijama o pomorcima s Mošćeništine. Kronološkim redom u izuzetno preglednu grafičkom oblikovanju donose se po tri izvatka na stranici sa svim osnovnim podacima o pojedinom pomorcu i pripadajućim fotografijama.

Na samom je kraju ponuđen i sistematičan tablični popis svih tih 407 pomoraca kao poseban prilog, u kojemu se uz prezime i ime navodi broj matrikule, broj registra i stranica u katalogu u kojoj se nalazi izvadak o njemu, što uvelike olakšava pretragu i snalaženje u samom katalogu.

Na kraju je dan popis korištenih izvora i literature te sažetak na engleskom i talijanskom jeziku. Na unutarnjoj je pak strani zadnje korice prostor vješto iskorišten za tekst igrokaza napisana na temelju sjećanja jednog mošćeničkog pomorca. Ako svemu tome pridodamo činjenicu da je katalogu priložen i CD s katalogom u pdf-formatu te fotografijama svih pomoraca u boji, tada dobivamo jednu na impresivan način zaokruženu cjelinu predstavljanja ove vrijedne materije.

Iako kvalificirano kao katalog izložbe, ovo izdanje ima dalekosežniju vrijednost od upoznavanja sa sadržajem izložbe. Uz to što donosi prvoklasnu arhivsku građu pred šire čitateljstvo u nešto popularnijem (grafički prilagođenu) obliku i time pruža osnovicu za daljnje istraživanje povijesti (ne samo pomorske!) Mošćeništine, njegovo značenje treba ujedno tražiti i na razini istraživanja povijesti pomorstva šireg kraja, budući da pruža mogući model koji mogu primijeniti i druga, manje ili više usko vezana uz pomorstvo, naselja, a napose ona na liburnijskoj obali.

Igor Eterović

Od topografije do poetike prostora

Silvana Milotić, *Mošćenice naša zibel*, Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga, ur. Cvjetana Miletić, Mošćenička Draga, 2011.

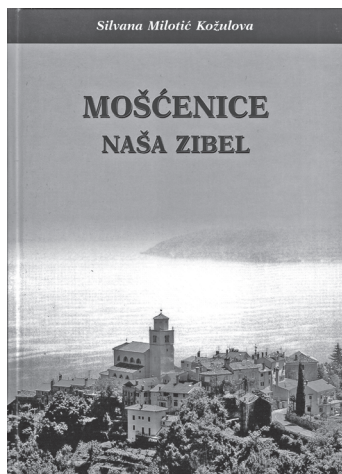
Početakom 2011. godine u Mošćenicama je predstavljena prva pjesnička zbirka autorice Silvane Milotić pod nazivom *Mošćenice naša zibel*. Ista je zbirka predstavljena i u jesen iste godine pod okriljem suradnje Katedre Čakavskoga sabora Lovrana i Mošćeničke Drage te je tako približena širem krugu čitatelja i ljubitelja *domaće besede*.

Bogato opremljeno izdanje, koje je uredila Cvjetana Miletić (autorica i pogovora), plijeni pažnju već naslovnom fotografijom Mošćenica snimljenom s obronaka Peruna. Visina nadmorja, lom sunčevih zraka u osobitoj svjetlosti – sve u spoju s vodenim azurom *tamo dole na peske* – a u sredini Grad – savršenstvo antropologije prostora natkriljeno otajstvom neba – predstavlja zapravo ishodišni putokaz ovoj pjesničkoj zbirci.

Nadahnutim predgovorom ovo djelo predstavlja časni starina Mošćenišćine prof. Veseljko Velčić, čije riječi vrlo indikativno pronicu u svojevrsnu etiologiju umjetničkoga stvaranja Silvane Milotić, a koja je zapravo temeljni zakon takva stvaranja uopće: „Međutim vrlo je teško u potpunosti otkriti i Mošćenice i Mošćenišćinu u svoj svojoj ljepoti. Nekad su to otežavali uvjeti života, nekad promjene u prirodi, nekad sam čovjek. Tek umjetnički doživljaj ostvaren u umjetničkoj slici i fotografiji, te u pjesnikovoj lirskoj duši – pjesmi ili književnom djelu – uspijeva uhvatiti onu nepredvidljivu i neuhvatljivu ljepotu suživota čovjeka s prirodom.“

Upravo dakle prostor biva temeljem bogatstvu topografije, koja pak svojom prirodnom, ali i povijesnom, antropološkom transformacijom postaje supstrat – topologija ljepote, sklada, a što pak u konačnici otvara put estetskoj tvorevini u (čakavskomu) jeziku. Ovdje svakako nećemo problematizirati terminološku upitnost pojma čakavski jezik, jer ga ovdje shvaćamo kao jezik umjetnice, medij kojim autoričina imaginacija biva posredovana, biva ostvorena.

Struktura zbirke koncipirana je u tri dijela: *Tu kade je život pupki delal*; *Gjedan vesela va oganj i čekani Tintilinića* i *Kor črčki kanta*. Takva



trodijelna koncepcija sugerira koncepciju života, jer ova zbirka jest u svojoj osnovi egzistencijalna mapa. Ona slijedi njegov (životni) iskon, trajanje te naposljetku one zadnje razloge bivanju – shvaćenu kao procesu bremenitu vedrim prvim spoznajama Bitka, ali i manjim, svakako i velikim udarima, ranama, posrtanjima, učenjima... Ovaj se *circulus vitiosus* vraća svojem iskonu: jer treća cjelina ove zbirke opet zaranja u topose radosti, ali ovaj put jest to sigurna, definitivna radost postojanja, iskovana na vatri patnje, kako nas uči knjiga Sirahova: *kao što zlatar na vatri kuša zlato...*, a *sjeme je moralo umrijeti* (svemu) da bi *postalo plod* (prema Isusu iz Nazareta).

Podrijetlom, rođenjem i velikim dijelom života Mošćeninka, Silvana Milotić oblikuje poetiku prostora koji jest geografski utvrđen, ali ujedno jest i prostor životnoga puta, staza, stranputica, lutanja i nalaženja. Po samomu životnomu položaju autorice, zbirka je dijelom tzv. ženskoga pisma, ma koliko se opirali kriterijima izvanknjiževnoga karaktera. Položaj je žene kao pisca specifičan, konkretan i postojeći. Tako i Milotićeva piše, ili pak objavljuje, u zreloj životnoj dobi, onome vremenu koje joj se daruje, nakon svakodnevnih poslova, majčinstva, kćerinstva, ženstva. Dakako, socioloških odrednica ovome pjesničkome ostvaraju ima i više. No pitanje ženskoga poetskoga stvaranja u posljednjih tridesetak godina na području tzv. Liburnije traži potanju komparativnu teorijsku studiju koja bi zadirala u područje pučkoga pjesništva, usmene predaje, slavenske mitologije, kršćanske nadgradnje, kulturalne antropologije... Ipak, ovdje izdvajamo povijesne odrednice koje su sastavljene i od prostora i vremena.

Kako nas upućuje naslov zbirke, Mošćenice jesu kolijevka života kao rasta, prostora.

Već je Henri Lefebvre u svom djelu *Proizvodnja prostora* uveo pojam „trećeg prostora“ kao prostora krajnje otvorenosti, prostora kojemu se može pristupiti jedino metafizički. Gaston Bachelard (*Poetika prostora*), a za nas ovdje posebno važno, „treći prostor“ iznalazi u poetici koja je pak lingvističko sredstvo. Stoga takav prostor jest egzistencijski habitat ili/i poetska imaginacija. Upravo tako Milotićeva „analizira“ prostor, ispituje prostor realnog i irealnog, prostor mašte i prostor u kojemu se živi. Zapravo je riječ o analizi prostora intimnosti i prostora bezgraničnog – čime se približava Heideggerovu ontološkom pristupu (Bitak i Vrijeme), odnosno kako smo već napomenuli, Bitku. Naime Bachelard se, kao glas umjetnika, protivi usporedbi kuće s geometrijskim objektom i tvrdi da prostor u kojemu se živi nadilazi geometrijske definicije. Naša svijest jest prostorna („treći prostor“), ali se do istog prostora može doći jedino maštom, koja se u potpunosti otkriva u intimitetu kuće. U takvu prostoru jedna obična vrata mogu predočiti sliku oklijevanja, kušnje, žudnje, sigurnosti,

dobrodošlice i respekta. Identitet je mjesta (*loci*) tako određen sa *stabilitas loci* – osnovnom ljudskom potrebom za identificiranjem sa stabilnim i strukturiranim mjestom. Dakako, to jesu *proizvedeni prostori* – istodobno su proizvod kulture i prirode: apstraktni, intimni i apsolutni (sveobuhvatni) prostori s izraženom tendencijom prema homogenosti, očitij u *konceptu kuće* kao utjelovljenju ljudske duše te značenju i identitetu *geniusi loci* kao produžetku egzistencijalnog habitata. Takvi se prostori žive, a njihovu strukturalnu okosnicu čine jastvo, kuća, urbani i prirodni krajolik. Oni obuhvaćaju, a to vidimo i u ovoj zbirci, mjesto strasti, događanja i životnih situacija. Valja zaključiti kako se egzistencijalno-ontologijski shvaćen čovjek i prostor ne mogu gledati odvojeno.

Za razliku od takva prostora, današnjica nudi tzv. nemjesta (Marc Auge, *Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*). Naime supermodernitet, prema ovome autoru, funkcionira na tri temeljna načela: događajno preobilje, prostorno preobilje i individualnost referencija. Ubrzavanje prometovanja i smanjivanje udaljenosti između prostora tvori *nemjesta*. Za razliku od (antropološkog) mjesta, nemjesta u sebe ne upisuju povijest, odnos ili identitet. Na tim mjestima ne dolazi do sklapanja bilo kakvih odnosa osim ugovornih, na njima se ne gradi identifikacija osoba. Nemjesta su instalacije koje služe ubrzanu prometovanju osoba i dobara: aerodromi, autoceste, petlje ili veliki trgovački centri. Jedini smisao nemjesta jest funkcionalnost. Prostori su to na kojima stalno trebamo potvrđivati svoju nevinost. Identitet dokazan putovnicom, kreditnom karticom, kartom uvodi nas u svijet poetski ogoljene komunikacije tekstovima zabrana, naredbi ili, jednostavnije rečeno, uputama za korištenje nemjesta.

Zato je u ovoj zbirci toponomastika i poetska disciplina. Onimija postaje izvorište metafora egzistencije, intime, spoznaja. Mošćenički (mikro)toponimi, urbonimi, ojkonimi, anojkonimi, antroponimi, sankto-remi... jesu konstruktivni dio autoričina umjetničkoga postupka, odnosno života. Djevojačkim prezimenom Rubinić, Silvana vuče podrijetlo iz zaseoka Rovni. U onomastičkome smislu, ovaj ojkonim indicira sastav i izgled tla, odnosno zemlje crvenice, pa je proprijalizacijom latinskoga apelativa nastao slavenizirani toponim, a potom i patronim, koji se opet vraća latinskome izvoru – najprije će tomu biti zbog pisanoga oblika u kakvoj staroj matičnoj medijevalnoj knjizi. Ni stariji slojevi u toj osobnoj imenskoj karti nisu isključeni. Po obiteljskome nadimku, riječ je o Kožulovima, što nas pak upućuje na vlaško podrijetlo, odnosno predslavenski romanizirani stratum.

I tako se životna stvarnost u ovome djelu, ničeanski rečeno, proteže

u vis i u šir, dijakroniju i sinkroniju, kontinuitet u trajanju, otvorenost utjecajima, ali nadasve kao rasterećenje duha.

Mar za oblikovanjem jezičnoga izraza, kratak stišni redak, neiznuđene rime, sloboda u strofi, obilje mediteranizama, poanta – prepoznatljive osobine postžerveovaca/postžerveovkinja – nisu ovdje ciljem ostvaraja, one su utemeljene u cjelokupnom smislu lirskih iskaza pa stoga i ne strše u praznini, u nizanju nekakvih pjesmotvora, stereotipa i klišeja. Upravo suprotno: iako su u prepoznatljivoj, gotovo tradicionalnoj formi, ovim stihovima vjerujemo, dapače, oni nas obuzimaju, kao stvarnost, opipljivo, duboko, potresno, s nadom, da upravo tako zapravo i jest – a to je ona „varka“ kojom duboka imaginacija zavodi kao (obično) oslikavanje stvarnosti, da bi se oblikovala kao poetika, vrhunska mimeza, izvorni umjetnički iskaz.

Kako ekonomija ozbiljno pretendira postati ontologija, moramo naglasiti da (nužno ne i loši) procesi globalizacije, glocalizacije i grokalizacije ulaze u naše živote kroz mala vrata, ali ponajviše i kroz velika vrata, prozore i balkone nepodnošljivo ružnih arhitektonskih zločina na prostorima stoljećima oblikovane antropologije liburnijskoga (i drugih) prostora.

Ulazimo u procese deteritorijalizacije (dislokalizacije, delokalizacije), koje ovdje shvaćamo kao gubitak prirodnog odnosa između kulture i geografskih i društvenih prostora. Istina nikad nije jednoznačna i valja se, s oprezom, zapitati nisu li spomenuti procesi ujedno i procesi alijenizacije?

Na iskonima prvoga slavenskoga književnoga jezika, solunska su Braća u glagoljskoj azbuci poručila svijetu da je dobro živjeti na zemlji. Nepoznat je glagoljaš, ne daleko od Mošćenica, pjevao: *Vaspēt je jedna vlast...* Silvana Milotić pjeva da je *tu život pupki delal...*

Da ne bi bilo po onu *staru domaću*, kad tko želi izbjeći odgovornost: „Ne čujeeeee!“

Ipak, na kraju, zaključit ćemo da spomenute dvije čakavske katedre imaju upravo izvrstan sluh (nadamo se da nisu usamljen primjer) za današnje aspekte života u povijesnom kontinuitetu na ovim prostorima te ulažu velik trud u očuvanju i razvijanju stvaralaštva na najstarijemu idiomu hrvatskoga jezika. U tom smislu s radošću očekujemo neku buduću zbirku (možda i proznu) autorice Silvane Milotić.

Jasna Gržinić

Cvjetana Miletić, *Dve suzi smeha*, Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“, Ronjgi, 2010.

Recentno čakavsko književno stvaralaštvo na Kvarneru obilježeno je snažnim žigom lirskih žanrova. Većina autora, a odmah valja istaći da je uglavnom riječ o ženama autoricama, stvara na čakavštini svoju poeziju. Tako je tiskan i javno predstavljen niz vrijednih i zapaženih zbirki pjesama. Proza, a osobito drama, u drugom su planu.

No nedavno se na obzoru čakavske literarne produkcije pojavila nešto drukčija književna zvijezda. Naime prozna. Radi se o proznoj zbirci, pisanoj na čakavštini, a čije je temeljno obilježje humor. To su tri velika razloga koja upućuju na potrebu da se kaže koja riječ više o samoj zbirci, ali i njezinoj autorici.

Cvjetana Miletić rođena je u Kastvu 1943. Uz svoj učiteljski poziv, istakla se kulturnim i društvenim radom, osobito na području novinarstva. Kao čakavska pjesnikinja objavljivala je svoje pjesme u nizu časopisa i publikacija, a 2006. tiskana je njezina samostalna pjesnička zbirka *Senjali od zlata*. Članica je Katedre Čakavskog sabora Opatija, Katedre Čakavskog sabora Lovran te Katedre čakavskog pjesništva Ustanove „Ivan Matetić Ronjgov“ u Ronjgima. U radu lovranske Katedre svojim višegodišnjim iskustvom u kulturnome radu, kao i pjesničkim poslanjem, zauzima poziciju doajena te vodi, osmišljava i nadahnjuje ostale članove u radu na promicanju čakavske riječi i tradicije.

Godine 2010. tiskana je njezina prozna zbirka *Dve suzi smeha*. Radi se o zbirci priča iz života domaćih ljudi, a koje je autorica sabirala cijelo desetljeće. Prostorni okvir u kojem su sakupljane obuhvaća područje od autoričina rodnog Kastva do Brseča, u kojem je provela dio svoga života, radeći ondje kao učiteljica.

U žanrovskome smislu te priče možemo shvatiti kao anegdote, kratke crtice s jasnim obilježjem humora. Autoričinim riječima – to su *smešice*.

Prikazujući određeno vrijeme i određeni prostor, autorica u prvi plan stavlja čovjeka. To je mali čovjek koji živi jasno strukturiranim životom svakodnevice, ispunjene radom, dužnostima i odgovornostima. Čovjek je to koji živi svoj život unutar jasno postavljenih i življenih moralnih i



duhovnih vrednota te poštuje život, prirodu, čovjeka i Boga.

No to ga ne lišava njegove ljudskosti. Baš naprotiv. Čovjek je to koji prihvaća sebe u svojoj slabosti, u svim svojim dimenzijama i kadar je od srca nasmijati se samome sebi.

Upravo tu humornu kvalitetu, koja je naznačena već samim, dobro odabranim, naslovom zbirke, Cvjetana Miletić uspijeva svojom proznom riječju prenijeti na najbolji način. A to, kao što je poznato u teoriji književnosti, nije nimalo lak zadatak.

Pa iako kratke i naoko jednostavne, njezine *smešice* traže od recipijenta profinjenost i smirenost u čitanju njihovih, ponekad skrivenih, dimenzija. Jer ovdje nije riječ o površnu humoru koji samo hoće zabaviti, opustiti, isprazno utješiti. Ne, to nije komika za jednokratnu upotrebu.

Pravi humor uvijek je duboko ljudski. On je vrhunska moralna vertikala koja otkriva čovjeka u dobru i zlu, koja mu na najdublji način, a opet blago i fino, otkriva sama sebe i one vrijednosti za kojima treba težiti. Kao takav, humor je povezan s našim iskonskim, s korijenima, sa zemljom.

Sve to potvrđuju *smešice* Cvjetane Miletić. One su u zbirci podijeljene u devet tematskih cjelina sa znakovitim i upućujućim naslovima: *Bez kuraja ni početka ni kraja*, *Ženska – najlepja perlica na Božjen kolare*, *Žensko telo – mučno delo*, *Ženidbeni prsten okol vrata*, *Lašni kruha, ma ne i duha*, *Z Bogon i prez njega*, *Živjenje piše smešice*, *Dragi i veseli judi*, *Z verun va boje jutra*.

Već sam taj niz ukazuje na tematsko-idejnu potku čitave zbirke, a ta je da je život na ovim prostorima uvijek (bio) težak, ispunjen mukotrpnim poslom, a žene su one koje (pod)nose višestruki teret svakodnevnih fizičkih poslova i majčinske odgovornosti za obitelj.

No baš u tom okviru, štoviše, usprkos njemu, žive ljudi, *dragi i veseli*. No ne površni i frivolni, već se njihova radost temelji na dubokoj vjeri u Dobro, *va boje jutra*.

Radi se o univerzalnoj ljudskoj poruci koja ni danas nije zastarjela. Dapače, suvremenom otuđenom čovjeku itekako je potreban humor, kao i uspostavljanje veza sa zaboravljenim korijenima, sa zemljom iz koje je ponikao, s vrijednostima koje je prezreo. Autorica mu sve to nesebično omogućava, pišući pročišćenim izrazom u kojem tka narativno tkivo sve do duhovite i duhovne poante koja oktjepljuje, nadahnjuje, te ima u svojoj humornosti izrazit katarzičan učinak.

Tom učinku pridonosi i dobro uređena konstrukcija čitave zbirke, u kojoj je jasno vidljiva znalačka urednička ruka dr. sc. Jasne Gržinić.

Ova prozna zbirka kao fin književni dragulj već je našla put do

publike. O tome svjedoče i izvanredno posjećene i nezaboravne pjesničke večeri posvećene stvaralaštvu Cvjetane Miletić. Prva je održana u Ronjgima, a druga u Lovranu.

Valja svakako preporučiti svakodnevnu uporabu barem jedne *smešice* Cvjetane Miletić. Učinci su višestruki, a ostaju samo plodovi. Dragocjeni, nadahnuti ljubavlju prema zemlji, Bogu i čovjeku.

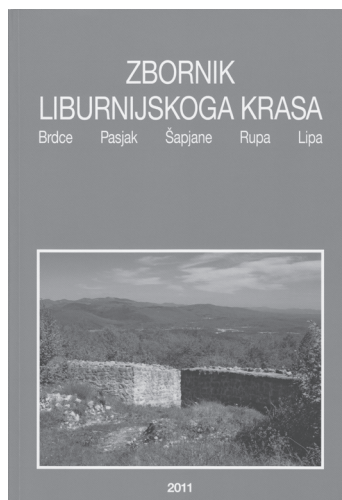
Vjekoslava Jurdana

Josip Krajač (gl. ur.), *Zbornik Liburnijskoga krasa: Brdce, Pasjak, Šapjane, Rupa, Lipa, Matulji, 2011.*

Gotovo tri desetljeća od objavljivanja (1983.) *Opatijski kras*, peta knjiga *Liburnijskih tema* (izdavač Katedra Čakavskog sabora Opatija i Općinska konferencija SSRN Opatija), još uvijek predstavlja referentni izvor za upoznavanje i/ili svako ozbiljnije istraživanje prošlosti, sociokulturnih i drugih odrednica najsjevernijeg, rubnog područja današnje Općine Matulji. No velik vremenski odmak od posljednje publikacije koja se tematski (opširnije) bavi spomenutim područjem (ili barem njegovim dijelom) nametao je sam od sebe potrebu za novim izdavačkim pothvatom u kojem bi bili obuhvaćeni neki novi, u međuvremenu istraženi segmenti koji se odnose na to područje. Prepoznavši važnost trenutka, jedan od najistaknutijih predstavnika kulturnog amaterizma starije generacije na području današnje Općine Matulji, počasni predsjednik KUD-a „Danica“ iz Pasjaka i zaljubljenik u rodni zavičaj Milan Surina pokrenuo je inicijativu čiji je rezultat *Zbornik Liburnijskog krasa: Brdce, Pasjak, Šapjane, Rupa, Lipa (svezak I.)*, objavljen 2011. godine u izdanju KUD-a „Danica“ iz Pasjaka i Općine Matulji.

Vođeni motivom „da stariji osvježe sjećanje na mladost, a mladi da se nauče cijeniti našu prošlost“, kako piše u *Uvodu*, koji potpisuje Urednički odbor, kroz dvanaest se naslova predstavljaju rezultati istraživanja prirodnih resursa, materijalne i nematerijalne kulturne baštine, prometne i komunalne infrastrukture (vodoopskrba) te sportskih i kulturnih aktivnosti na području pet naselja (Brdce, Pasjak, Šapjane, Rupa i Lipa) na sjeverozapadu matuljske općine, područja koje se naziva Liburnijski kras.

Formalno, strukturu knjige čine *Predgovor* glavnog urednika (Josip Krajač), nakon čega slijedi *Uvod* te dvanaest tematskih priloga podijeljenih u tri cjeline: *Povijesno-kulturna baština*, *Prirodni i materijalno-tehnički resursi* te *Sociološko-etnološka baština*. Kraj knjige sadrži bilješke koordinatora stručno-istraživačke sekcije te životopis autora priloga. Ovo bogato opremljeno izdanje koje plijeni pažnju velikim brojem koloriranih slikovnih priloga te presnimaka starih fotografija u grafičkom smislu predstavlja značajan odmak od njegove (uvjetno rečeno) *prethodnice*, ranije spomenute pete knjige *Liburnijskih tema*. No odmak od prethodnice



evidentan je i kada je riječ o grafičkoj unificiranosti priloga.

Prvi prilog u *Zborniku*, autora Ranka Starca, donosi sažet pregled rezultata arheoloških istraživanja na području Pasjaka i Šapjana, naglašavajući važnost projekata koji bi u konačnici rezultirali adekvatnom prezentacijom ovih važnih sastavnica hrvatske i europske arheološke baštine. Suautorski rad Danice Maljavac i Marice Gaberšnik o Spomen-muzeju Lipa otkriva manje poznate detalje o stradanju žitelja ovog sela u travnju 1944. (svjedočanstvo preživjele Lipljanke, tada devetogodišnje djevojčice) te informacije o djelovanju Muzeja u prošlim desetljećima i njegovu nezavidnu stanju danas. Predstavljajući elemente tradicijskog izričaja (glazba, ples, pjevanje) i djelovanje kulturnih udruga na Liburnijskom krasu, Milan Surina donosi više popisa pjevača, svirača i onih koji su svojim angažmanom kroz aktivnosti udruga očuvali dio kulturne baštine spomenutog područja. Cilj je posljednjeg priloga prve cjeline, autorice Željke Šarčević, prikazati adaptaciju germanizama u mjesnom govoru Pasjaka. Rad uključuje pozamašan popis njemačkih posuđenica.

Sljedeća tematska cjelina započinje pregledom razvoja prometne infrastrukture i cestovnog transporta na području Liburnijskog krasa. Autor Vinko Surina u prilogu daje zanimljive podatke o vlasnicima prvih motocikala i automobila na tom području. Rafael Lunder tematizira željezničku prugu na Liburnijskom krasu, donoseći uz ostalo detalje vezane za prateće objekte izgrađene uz nju. U prilogu Slavena Kulića upoznajemo biljne zajednice koje čine sastav šuma Liburnijskog krasa, kao i oblike iskorištavanja drvene mase. Dean Doričić iznosi informacije o opskrbi vodom u selima Liburnijskog krasa prije i nakon izgradnje javnoopskrbnog sustava te o nedavno učinjenim rekonstrukcijama na njemu. O resursima Liburnijskog krasa kao potencijalne destinacije ruralnog turizma, koji je važan segment strategije razvoja turizma Općine Matulji, piše Marijana Kalčić Grlaš.

Danica Maljavac i Marica Gaberšnik potpisuju i prilog koji donosi etnografske elemente prikupljene terenskim istraživanjem o tradicionalnom načinu života (poljodjelstvo, stočarstvo, prehrana) u selima Liburnijskog krasa uoči i nakon Drugog svjetskog rata. Josip Orlando Hrvatinić istraživao je pusne običaje u selima Liburnijskog krasa. Dodatnu dokumentarističku vrijednost predstavljaju transkripti iskaza kazivača na mjesnom govoru. U posljednjem prilogu Aldo Cetin opisuje, između ostalog, neke od tradicijskih dječjih igara (igra *na kozu*, *ćegli*, *špigule*) te razvoj sportskih aktivnosti (prvenstveno nogometa) na ovome području.

Zbornik Liburnijskog krasa predstavlja uspješnu realizaciju jedne prijeko potrebne publikacije, koja nakon podosta vremena široj čitalačkoj publici, prvenstveno žiteljima spomenutih pet sela i onima koji iz njih potječu, nudi nove spoznaje o kraju kojega su baštinici, područja inače nedovoljno zastupljena u publikacijama ovakva tipa. Stoga upravo raduje

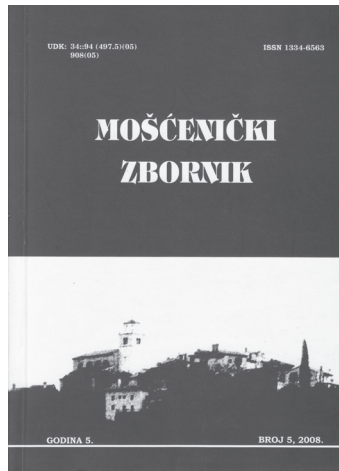
namjera periodična objavljivanja ovog *Zbornika*, koju je Uredništvo najavilo dodajući ovoj knjizi oznaku prvog sveska.

Ne preostaje drugo nego zaželjeti prvijencu dostojna sljednika!

Robert Doričić

Mošćenički zbornik, br. 1–5, 2004.–2008.

Mošćenički zbornik svojom pojavom označava ravnopravno sudjelovanje Mošćenica u jednom novom obliku znanstvene valorizacije lokalnog kraja putem sustavna objavljivanja znanstvenih istraživanja u periodičkoj publikaciji. Prvu su fazu definitivno predstavljale legendarne *Liburnijske teme*, koje do danas egzistiraju s fluktuirajućim identitetom, pa čak i neuhvatljivim određenjem vrste te periodičke publikacije. Nova je faza zasigurno započela onog trenutka kada su lokalne samouprave počele u velikoj mjeri objavljivati svoje vlastite, lokalne periodičke publikacije koje su se nastojale izdići iz karaktera lokalnih novina i doista dostići zahtjevne standarde znanstvenog oblikovanja. Iako su takva nastojanja već ranije postojala i mnogi su zbornici doživjeli status pravih legendi u znanstvenom publiciranju, tek u novije vrijeme (početkom XXI. stoljeća) dolazi do novog i relativno naglog vala izdavanja manjih lokalnih periodičkih publikacija koje se počinju nazivati zbornicima s dodatkom pridjevka onog kraja kojemu su posvećeni. *Mošćenički zbornik* nedvojbeno je jedan od najprestižnijih dionika te priče.



U izdavaštvu Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćeničke Draga i Zavoda za kaznene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci dosad je izašlo ukupno 5 brojeva, kontinuirano jednom godišnje od 2004. do 2008. godine. Vidljiva je već prvim prelistavanjem utkanost znanstvene aspiracije u pripremu *Zbornika*.

Prvi je broj izašao 2004. pod glavnim uredništvom Berislava Pavišića, uglavnom baziran na već ranijim istraživanjima pojedinih istraživača, ali kao takav donosi vrijedne priloge o Mošćenicama i Mošćeništini na jednome mjestu i trasira neke od tema kasnijih istraživanja. Nakon uvodnih riječi predstavnika obaju izdavača – gospodina Veseljka Velčića, predsjednika Katedre, i prof. dr. sc. Berislava Pavišića, predstojnika Zavoda – koji su na neki način svojim uvodnicima predstavili izdavače, slijedi šest priloga koji su izloženi i na znanstvenom skupu u Mošćenicama, uglavnom koncentriranih oko pravne tematike. Lujo Margetić nudi vijesti *Iz starije pravne povijesti Mošćenica*, s priloženim transkriptom rukopisa Mošćeničkog zakona. Na njega se neposredno nadovezuje Đorđe Milović opširnim radom *Kazneno pravo Mošćeničkog statuta iz 1637. godine*. Gospodin Albino Senčić nastavlja s pravnom tematikom predstavljajući *Mošćenički urbar iz 1622. godine*. Sljedeća tri priloga odmiču se od

pravnopovijesne tematike. *Crkva Majke Božje u Kraju Vesne Munić kraći* je prilog crkvenoj povijesti Mošćeništine. Isječak iz suvremene povijesti donosi Željko Bartulović u radu *Mošćenice i njemačka uprava 1943.–1945.*, na koji se tematski najuže nadovezuje Budislav Vukas ml. prilogom *Pariška mirovna konferencija (1946.) i razgraničenje između Italije i Jugoslavije s osvrtom na prostor Mošćenica*.

S istim glavnim urednikom na čelu, drugi je broj, izdan 2005., razradio dalje upravo jednu od tema trasiranih u prvome broju: broj je posvećen 60. obljetnici oslobođenja mošćeničkog kraja u travnju 1945. Nakon uvodne riječi glavnoga urednika slijede tri uvodna izlaganja, pet radova, dva sažetka i dva posebna priloga. Milan Rakovac u esejističkoj maniri opisuje *Sve jadranske conquiste i oslobođenja*, Petar Strčić opširno raspravlja o temi *Temelji istarskog i kvarnersko-primorskog travnja i svibnja 1945. – prilog za sintezu*, a Rafo Bogišić memoarski opisuje *Travanj u Istri (sjećanje na dane oslobođenja u Istri)*. U ovom su broju pretiskana dva prethodno objavljena rada Antuna Girona o zločinima u Drugom svjetskom ratu *Talijanska vrela o tragediji u Podhumu 1942. i Zločin u Lipi 1944. godine*. Tema je istraživanja Željka Bartulovića *Liburnija u vojnopolitičkim i državnopravnim zbivanjima 1945. godine*, a Budislava Vukasa ml. *Diplomatski prijepori o Istri 1945. godine*. Ivan Balta donosi rad *Pitanja kolonizacije i migracije istočne Hrvatske prema jadranskom primorju i prekomorskim zemljama od kraja 19. do polovice 20. stoljeća*. Objavljena su i dva sažetka: *Kriminalitet i socijalni „underground“ poratne Istre 1945.–1955.* Darka Dukovskog i nešto opširniji *Povijesno značenje starog Brseča* Zlatka Đukića. Budislav Vukas priredio je zapisana sjećanja nekolicine sudionika tih povijesnih događanja pod naslovom *Oslobođenje Tramuntane na Cresu kao priprema za desant partizana na Istru*, a kao poseban prilog naposljetku su dane i *Fotografije iskrcavanja*.

Godine 2006. izlazi treći broj, koji je neraskidivo vezan s brojnim drugim aktivnostima i zalaganjima Katedre u istraživanju najstarije povijesti Mošćeništine, povijesti pretkršćanske starine. Glavni je urednik i dalje isti, ali je zbog specifičnosti tematike pozvan Tomo Vinšćak kao gost urednik. Predsjednik Katedre Veseljko Velčić i gost urednik u uvodnim riječima ukratko sumiraju početke i tijek dvogodišnjeg istraživanja, čiji je jedan od rezultata bio znanstveni skup s kojega su objavljeni radovi upravo gradivno tkivo ovog broja *Mošćeničkog zbornika*. Raznovrсноšću tema (slobodno možemo reći: unikatnim skupom tema za jedan lokalni zbornik!) te probranošću eminentnih stručnjaka koji su se odazvali pozivu na istraživanje ovaj broj *Zbornika* predstavlja dosad i najveću posebnost lokalnog periodičkog izdavaštva, a kako će skora budućnost pokazati, bit će okidač za nova istraživanja, projekte i publikacije van *Zbornika*. *Mit u prostoru* Vitomira Belaja prvi je rad, a za njim slijedi rad *Perunovo svetište nad Mošćenicama u svjetlu toponimije i topografije* Radoslava

Katičića. Na njih se nadovezuje Mislav Ježić prilogom *Indoeuropska pozadina Perunova kulta*. Neke paralele u razjašnjenju mitološke pozadine pojedinih toponima nude Georg Holzer – radom *Trebišća kod Mošćenica na istarskom poluotoku i Treffling kod Gaminga u Donjoj Austriji* – te Zmago Šmitek – radom *Vurberk: Kačji grad sredi „Svete pokrajine“*. Vladimir Sokol piše o temi *Materijalna kultura i nekršćanska duhovnost Hrvata – vrijeme njezina napuštanja*, a Ivan Lozica donosi općenito izlaganje o pokladnim običajima pod naslovom *Pust. Kratka povijest i društvena uloga pokladnih običaja. Perun i Trebišća nad Mošćenicama, recentna etnološka istraživanja* prilog je Tome Vinščaka. Naposljetku slijede četiri specifična rada. Prvi je *Kratka povijest sela Potoki* autora Vinka Škalamere, podrijetlom iz sela o kojemu piše. Kratak prikaz starih komunikacija, planinarskih putova, nude Edvin Rutar (*Povijesne staze Mošćenička Draga – Trebišća*) i Frane Rudan (*Povijesna staza Mošćenice – Pod Matiči – Malinski put – Trebišća*). Posljednji je prilog Marina Grgureva *Park prirode Učka*. Na samom je kraju donesen kratak transkript rasprave sa skupa s riječima Veseljka Velčića, Tome Vinščaka, Mislava Ježića i Radoslava Katičića.

S četvrtim je brojem, izdanim 2007. godine, respektabilan sadržaj dobio i primjerenu znanstvenu formu: svi su radovi recenzirani te sukladno tome kategorizirani. Glavni urednik nije se mijenjao, a ovaj je put gost urednik Robert Mohović uslijed specifične tematike broja – povijest pomorstva. Prvi je pregledni rad Nikše Mendeša pod naslovom *Hrvatska pomorska tradicija devetnaestog i prve polovice dvadesetog stoljeća*. Robert Mohović donosi iscrpno i opširno prethodno priopćenje *Prilog istraživanju mošćeničkog brodarstva na jedra u 19. stoljeću*. Slijedi pregledni članak Luciana Kebera *Tradicionalne barke hrvatskog Jadrana*. Robert Mohović potpisuje i izvorni znanstveni rad pod naslovom *O fundusu pomorskih zavjetnih slika iz crkve Blažene Djevice Marije u Kraju*. Dva stručna rada – svjedočanstva zaokružuju ovo izdanje: *Iz života Svetojelenčana na moru* Josipa Jurinovića i *O osnivanju i djelovanju ribarske zadruga u Brseču* Zdenka Velčića.

Peti je broj, izdan 2008., dobio novog glavnog urednika, Roberta Mohovića, a opsegom je najveći dosad tiskani. Nakon uvodne riječi glavnog urednika sadržaj je podijeljen u dvije cjeline. Prva, naslovljena *Koncept i temelji projekta „Mošćenice – živi grad muzej“* donosi osam kategoriziranih radova i šest prikaza. *Kako probuditi usnulu ljepoticu: Od ideje do realizacije projekta „Mošćenice – živi grad muzej“* rad je Veseljka Velčića, koji daje pregled osmišljavanja i rada na realizaciji spomenutog projekta. Pregledni članak Nataše Jakšić *Rezultati terenske nastave graditeljskog naslijeđa u Mošćenicama (2004.–2007.)* Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – temelj projekta „Mošćenice – živi grad muzej“ govori o preliminarnim radnjama neophodnim za realizaciju projekta. Prethodno priopćenje *Prilog verifikaciji urbanog identiteta*

Mošćenica Olge Magaš pretisak je njezina ranije objavljenog teksta. U preglednom članku *Glagoljica u župi Mošćenice* Sandra Sudec nudi vrijedan pregled tragova glagoljaštva na ovom području. Elena Rudan u svom prethodnom priopćenju predstavlja *Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u Mošćenicama*. Pregledni članak Albina Senčića predstavlja obradu teme *Kosnica – staro mošćeničko groblje*. Rad Bože i Vlade Peršića *Uliki su hitile – najstariji „gradski“ mošćenički toš* nije kategoriziran, a u njemu se opisuje proces proizvodnje maslinova ulja u Mošćenicama. Priču raspršenih ulomaka po Mošćenicama rekonstruirala Marija Mirković u preglednom članku *I ulomci mogu svjedočiti*. Niz prikaza započinje *Projekt Zavičajna zbirka Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga* Veseljka Velčića, a nastavlja ga *Desetljeće Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice (1998.–2008.)* Berislava Pavišića. Veseljko Velčić potpisuje i izvještaj *Proslava 20. godišnjice osnivanja i djelovanja muzejske zbirke Mošćenice – 19. lipnja 2004. Osnovni preduvjeti i pripreme za otvaranje muzejske zbirke Mošćenice* prikaz je Anđe Franković, a *Radovi u etnografskoj muzejskoj zbirci Mošćenice od 1991. do 1994.* naslov je prikaza Ines Premuž Vretenar. Dušan Rubinić napisao je prikaz *Razvoj etnografske zbirke Mošćenice od 1994. do 2004. – ulazak grada Mošćenica u Europu*, a Lidija Nikočević pak *Muzejska zbirka Mošćenice: od koga i za koga?* Kao posebni prilozi otisnuti su faksimil Rješenja kojim se utvrđuje da su Mošćenice spomenik kulture te Odluke o utvrđivanju Povijesnog dana Mošćenica. U drugoj su cjelini predstavljene muzejske jedinice „živog grada muzeja“ Mošćenica, i to po skupinama: Pred gradun, Na kalvariju, Gornji grad, Dolnji grad i Put okol grada. Ovaj je blok izradila grupa autora (V. Velčić, N. Jakšić, A. Braun, R. Mohović, E. Rudan, E. Rutar, A. Senčić, A. Montan, S. Baretić, Z. Soldatić) i popraćen je velikim brojem referencija i popisom literature te predstavlja zasigurno jedan od najimpresivnijih postignuća same Katedre.

Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga i Zavod za kaznene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci ostavili su Mošćenicama vrijedno naslijeđe unutar korica *Mošćeničkog zbornika*. Štoviše, ovim je *Zbornikom* pružen trajan poticaj za daljnja istraživanja i valorizaciju bogate baštine Mošćenica i Mošćeništine te otvoren trajan prostor za objavljivanje rezultata svih tih istraživanja. Ostaje samo nadati se da će u skorom vremenu izići novi broj, nakon kojega neće nastati ponovno zatišje već će se nastaviti godišnji ritam izlaženja ovog impresivnog primjera kvalitetna nastojanja na kulturno-znanstvenoj valorizaciji baštine vlastitoga kraja.

Igor Eterović